

DAARHEEN EN WEER TERUG

TWEE NEDERLANDSE GEZANTSCHAPPEN NAAR CHINA

Inhoudsopgave

<u>Inleiding.....</u>	<u>1</u>
<u>Wat voorafging.....</u>	<u>3</u>
<u>De eerste contacten.....</u>	<u>3</u>
<u>Het mooie eiland.....</u>	<u>5</u>
<u>Een nieuwe dynastie.....</u>	<u>5</u>
<u>Het eerste gezantschap.....</u>	<u>8</u>
<u>De opdracht.....</u>	<u>8</u>
<u>De situatie in China.....</u>	<u>8</u>
<u>Aankomst en ontvangst te Kanton.....</u>	<u>8</u>
<u>De reis naar het Noorden.....</u>	<u>10</u>
<u>Peking.....</u>	<u>12</u>
<u>Het vertrek.....</u>	<u>16</u>
<u>De terugweg.....</u>	<u>17</u>
<u>Het resultaat.....</u>	<u>17</u>
<u>Intermezzo.....</u>	<u>18</u>
<u>Het tweede gezantschap.....</u>	<u>21</u>
<u>De opdracht.....</u>	<u>21</u>
<u>De situatie in China.....</u>	<u>21</u>
<u>Van Fuzhou naar Peking.....</u>	<u>21</u>
<u>Frustraties.....</u>	<u>23</u>
<u>Peking.....</u>	<u>25</u>
<u>De lange terugweg.....</u>	<u>30</u>
<u>Terug in Fuzhou.....</u>	<u>30</u>
<u>Het resultaat.....</u>	<u>32</u>
<u>Vergelijking.....</u>	<u>34</u>
<u>De omstandigheden.....</u>	<u>34</u>
<u>Diplomaat of handelaar.....</u>	<u>35</u>
<u>De ontvangst.....</u>	<u>35</u>
<u>Diplomatie.....</u>	<u>36</u>
<u>Conclusie.....</u>	<u>39</u>
<u>Literatuurlijst.....</u>	<u>41</u>

INLEIDING

Tegenwoordig behoren de Chinese havens tot de grootste ter wereld. Schepen vanuit de hele wereld komen ruwe materialen naar China en keren terug met alles van badeendjes tot DVD-spelers. Langs de andere kant koopt China op grote schaal westerse technologie en kennis in voor Hoge Snelheidslijnen, vliegvelden en zo voorts. Maar zo was het niet altijd.

Honderden jaren dromen handelaren van Londen tot Nagasaki van China, om de thee en zijde die ooit nergens anders te vinden waren en later om de talloze miljoenen Chinezen als potentiële klanten, maar het rijk van het midden verwelkomde hen niet altijd met open armen.

China had in het westen, totdat Deng Xiaopeng het land begon te hervormen, de reputatie extreem gesloten te zijn. Slechts met grof geweld had het westen in de negentiende eeuw de deur open geforceerd. Maar het Chinese beleid tegenover het buitenland is, uiteraard, niet 2000 jaar lang hetzelfde geweest. J.E. Wills beschrijft in *Embassies and Illusions* hoe de Han hun burens door het geven van geschenken en het uithuwelijken van prinsessen te vriend probeerden te houden, de Tang varieerden op dit thema en in plaats van producten weg te geven, boden ze buitenlandse gezanten de mogelijkheid om hun eigen producten te ruilen tegen het zeer gewilde zijde. Dit element van de Chinese diplomatie zullen we nog veel terugzien. Onder de Song zien we een nijging om buitenlandse gezanten tot rituele onderwerping te dwingen, al kon dit de keizer en zijn ministers verblinden voor de werkelijke machtsverhoudingen.

Tijdens de overheersing door de buitenlandse Yuan was China relatief open maar met de Ming dynastie begon er weer een meer gesloten periode in de Chinese geschiedenis, de omgang met het buitenland werd nu formeel vastgelegd door de eerste keizer van die dynastie, zoals hij ook andere aspecten van de samenleving trachtte te reorganiseren. Handel drijven met het buitenland werd verboden. Alleen wie als officieel gezant van een heerser naar China kwam om de keizer eer te betuigen kreeg toestemming om producten te kopen en verkopen, de situatie onder de Tang werd hier als precedent aangevoerd. Zijn zoon, die als Yongle keizer heerste, leek een radicale breuk te zullen veroorzaken. Onder zijn regering nam China zelf het initiatief; uit naam van de keizer gingen grote vloten de zee op, met schepen die vele malen groter waren dan de notendopjes waarmee de Europese ontdekkingsreizigers zich moesten behelpen. Maar deze periode was van korte duur, tegen de tijd dat de Portugezen, als eerste Europeanen, over zee in China aankwamen was ze voorbij, de grote jonken waren opgelegd en weggerot. Het rijk, dat de handen vol had aan nomaden die de noordgrens bedreigden, had geen interesse meer in overzeese avonturen. De vroege contacten tussen China en Portugal verliepen stroef, maar in het midden van de zestiende eeuw kregen ze, als beloning voor hun hulp bij het bestrijden van piraten, toestemming om zich op Macau te vestigen, een klein eiland in de monding van de Parelrivier.

Bijna een eeuw na de Portugezen maakten ook Nederlandse schepen de reis naar het verre oosten. In de eerste decennia van de zeventiende eeuw wisten ze zich op verscheidene punten langs al bestaande handelsroutes te vestigen, waarbij ze de Portugezen uit een aantal steden verdreven en hun plek daar innamen. Ze probeerden ook, met beperkt succes, zich een positie op de Chinese markt te verwerven. Deze pogingen speelden zich voornamelijk af aan de zuidoost kust van China, maar ook stuurden zij driemaal een gezant naar het hof in Peking, uiteindelijk zonder veel resultaat. Natuurlijk waren de Nederlanders niet de enigen die dit probeerden, tijdens de 17e en 18e eeuw gingen ook Portugezen en Engelsen naar het hof in Peking om te proberen hun zaak te bepleiten. In *Embassies and Illusions* wordt een beschrijving gegeven van twee Nederlandse en twee Portugese gezantschappen naar Peking tussen 1666 en 1687. Ze worden echter als op zichzelf staande gevallen behandeld. Hoe en of de latere gezanten hun gedrag aanpasten naar aanleiding van de ervaringen van de landgenoten die hen voorgingen wordt niet direct duidelijk. Daarbij komt dat in zijn boek de eerste Nederlandse poging om in Peking met de keizer zelf te onderhandelen niet behandeld wordt.

In deze scriptie zullen we de eerste twee Nederlandse gezantschappen, en de gebeurtenissen die er aan vooraf gingen, onder de loep nemen. Bij het beschrijven van de gezantschappen is voornamelijk gebruik gemaakt van twee boeken die in de jaren na terugkomst werden

uitgegeven. Het eerste werd geschreven door Hendrik Nieuhoff, die zich baseerde op de aantekeningen van zijn broer Johannes, die als hofmeester mee was geweest naar Peking. Veel van de etsen die het boek illustreren zijn gebaseerd op schetsen die Johannes onderweg maakte. Over de tweede reis werd door Olfert Dapper een boek uitgebracht, hij had al eerder landbeschrijvingen geschreven, ondanks dat hij de Republiek nooit verlaten had, en baseerde zich op het dagregister dat tijdens de reis was bijgehouden.¹ We zullen kijken op wat voor manier zij probeerden hun buit binnen te halen. De VOC had, kort door de bocht genomen, twee manieren om met Aziatische landen om te gaan. In een aantal gevallen wongen ze zich, soms letterlijk, in alle mogelijke bochten om te voldoen aan het verwachte ceremonieel, met als uiteindelijke doel het drijven van handel. Japan was een geslaagd voorbeeld van deze aanpak. In andere gevallen, zoals bijvoorbeeld op Java, gebruikten ze grof geweld om hun zin door te drijven.² We zullen bekijken welke van deze twee methoden de VOC in China gebruikte en ook of, en wat voor, verschillen er zijn tussen de twee gezantschappen. Leerden de VOC gezanten van de fouten van hun voorgangers, of probeerden ze koppig keer op keer wat eerder niet gewerkt had? Maar laten we bij het begin beginnen.

1 O. Dapper, *Gedenkwaardig bedryf der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappyye op de kuste en in het Keizerrijk van Taising of Sina: behelzende het Tweede gezantschap aen den onder-koning Singlamong en veldheer Taising Lipoui, door Jan van Kampen en Konstantyn Nobel. Vervolgt met een verhael van het voorgevallen des jaers zestien hondert drie en vierenzestig, op de kuste van Sina, en ontrent d'eilanden Tayowan, Formosa, Ay en Quemuy, onder 't gezag van Balthasar Bort; en het Derde gezantschap aen Konchy, Tartarsche Keizer van Sina en Oost-Tartarye: onder beleit van zijne Ed. Pieter van Hoorn: beneffens een beschryving van geheel Sina* (Amsterdam, 1670) 290-291.

2 L. Blussé, *Tussen geveinsde vrunden en verklaarde vijanden*, (Amsterdam, 1999) 16-18

WAT VOORAFGING

Alle begin is moeilijk, zo ook voor de VOC. De eerste contacten tussen de Nederlanders en het Chinese rijk verliepen stroef. Misverstanden, een overmatig geloof in het eigen kunnen en de relatieve zwakheid van eerdere vijanden in Azië moedigden een agressieve benadering van de Chinezen aan. Hun ervaringen in Zuid-Oost-Azië hadden de Nederlanders geleerd dat als landen geen handel wilden drijven ze daar altijd met geweld toe gedwongen konden worden. Dit deed hen geloven dat, als ze maar hard genoeg optraden tegen Chinese zeevaarders, de keizer zich genoopt zou zien de VOC een vrijhandelsverdrag te gunnen. Geweld had de VOC in het verleden geen windeieren gelegd, ze hadden er hun positie op Java en de Molukken aan te danken. Tegenover een rijk zo groot als het Chinese bleek het geen effectief middel. Pogingen om het Portugese Macau in te nemen, waarmee een Europese oorlog naar de Chinese kust werd gebracht, leidden tot een verdere verslechtering van de verhoudingen. Maar, voor we op de zaken vooruit lopen is het van belang om kort de reden aan te halen dat de Nederlanders überhaupt geïnteresseerd waren in de Chinese markt en in te gaan op de contacten die vooraf gingen aan de gezantschappen die het onderwerp zijn van deze scriptie.

De eerste contacten

Toen de zijderoute voor het eerst opbloede was Rome nog maar net een keizerrijk. In de eeuwen daarna zouden, tot verontwaardiging van velen, rivieren van goud en zilver naar het oosten stromen terwijl zijde en andere kostbaarheden naar het westen werd gebracht, om de Romeinse adel te kleden. Volgens de Romeinse historicus Florus kwamen er zelf Chinese gezanten naar Rome om Augustus hun respect te betuigen. Hoewel het contact met enige regelmaat door oorlogen werd onderbroken werden er in de tweede en derde eeuw Romeinse ambassadeurs naar China gestuurd. Ook na die tijd bleef er indirect contact bestaan maar het zou tot de late middeleeuwen duren voordat Europeanen, geholpen door de *Pax Mongolica* weer hun weg naar het verre oosten vonden. Vooral de fantastische verhalen van de Venetiaan Marco Polo vonden in Europa een gefascineerd, zij het sceptisch, publiek. Het waren onder meer de verhalen over de onmetelijke rijkdom van *Cathay* die de Iberische ontdekkingsreizigers in de vijftiende eeuw naar zee lokten. Het waren uiteindelijk de Portugezen die voor het eerst over zee contact wisten te leggen met China. Vanaf 1557 kregen zij van de Ming keizers toestemming om zich op het eilandje Macau, nabij Kanton, te vestigen. Het zou meer dan veertig jaar duren voordat de eerste concurrenten zich aandienen.

Op 20 september 1601 gingen, voor het eerst, twee Nederlandse schepen onder de Chinese kust voor anker, zij waren onderdeel van een door de Oude Compagnie gestuurde vloot. Tot contact met China kwam het echter niet. De eerste stad die de vloot te zien kreeg was het Portugese Macau, om daar poolshoogte te nemen werd er een sloep op uit gestuurd. Toen deze niet terugkwam werd een andere sloep eropuit gestuurd om de rivier op ondieptes te verkennen zodat de schepen dichterbij de stad gebracht konden worden maar toen een storm de sloep van de rest van de vloot scheidde werd hij met bemanning en al door de Portugezen ingenomen. In totaal waren zo al twintig bemanningsleden verloren gegaan voordat er ook maar iets bereikt was. Aangezien de vloot klein was en militair niet tegen de Portugezen op kon werd besloten om verder niet de confrontatie op te zoeken maar onverrichter zake weg te zeilen. Van de gevangengenomen Nederlanders kwam maar een klein deel weer terug. Zeventien van hen waren al kort na hun gevangenneming ter dood gebracht, het was immers oorlog. Om de Chinese autoriteiten, die slecht te spreken waren over dit Europese geweld in hun wateren, niet verder voor het hoofd te stoten werden de overlevenden naar Malakka verscheept, van waar ze via Goa en Spanje uiteindelijk weer in Nederland aankwamen.¹

¹ W.P. Groeneveldt, *De Nederlanders in China: eerste stuk: de eerste bemoeingen om den handel in China en de vestiging in de Pescadores (1601-1624)* (Den Haag 1898) 6

Ondanks het desastreuze verloop van dit eerste bezoek bleef de Chinese rijkdom roepen, reeds de eerste vloot die de VOC na haar oprichting naar het oosten zond had de opdracht om ook een smaldeel naar China te sturen. Weer kwam het niet tot handel en weer zouden de Nederlanders na een gewelddadig treffen vertrekken. Ditmaal kregen ze echter wel een voorproefje van het enorme potentieel van de Chinese markt. Vlakbij Macau werd een onbewapende Portugese kraak aangetroffen, welke met gemak genomen kon worden. De lading die, naast een hoeveelheid goud, voornamelijk uit zijde bestond had een marktwaarde van niet minder dan fl 1.400.000,-, voldoende reden om door te gaan. In *Beschryvinge van de Oostindische Compagnie* beschrijft Pieter van Dam de Portugese handel vanuit Macau als „overgroot en ongelooftelyck”² Het is dan ook niet verbazingwekkend dat de VOC bleef proberen om een voet tussen de Chinese deur te krijgen.

In 1619 formuleerde Jan Pieterszoon Coen, gouverneur generaal in Batavia een plan dat de daaropvolgende decennia het beleid van de VOC vorm zou geven. Het plan was om met de inter-Aziatische handel voldoende zilver en goud te verdienen om de aankoop van goederen voor de Europese markt te bekostigen. Op die manier hoefde er geen kostbare specie meer uit Europa te komen. Handel met China vormde een essentieel onderdeel van dit plan. Chinese goederen, deels gekocht met peper uit de archipel, konden in Japan voor grote hoeveelheden zilver verkocht worden. Aan de praktische uitvoering van dit plan zaten echter nog enkele haken en ogen. Geen enkele Nederlandse vloot was er immers tot dat moment in geslaagd om in China handel te drijven. In plaats van nog meer energie te steken in het openbreken van de Chinese markt zelf werd het plan opgevat om de Chinezen dan maar naar de VOC te laten komen, goedschiks of kwaadschiks. Dit plan was tweeledig. Aan de ene kant zouden er schepen gestuurd worden naar de buitenlandse havens waar de Chinezen gewoonlijk kwamen, met als doel Chinese en Portugese schepen op de terugweg naar China in te nemen of tot zinken te brengen. Om de kosten van de operatie enigszins goed te maken zouden de Chinese bemanningen gevangen genomen worden om Batavia, Banda en Ambon te bevolken.³ Zo, afgesneden van buitenlandse handelswaar zou China dat, naar men geloofde, verzwakt was door interne opstanden en aanvallen door de Mantsjoe in het noorden, gedwongen zijn om ofwel Nederlandse handelaren in China zelf toe te laten, ofwel een plek aan te wijzen waar Chinezen en Nederlanders met elkaar zouden kunnen handelen.⁴ In afwachting van dat laatste werden ook drie schepen naar de Pescadores gestuurd, gelegen tussen Taiwan en het Chinese vasteland. De aanvalsvloot zou bestaan uit veertien schepen met aan boord 1300 koppen, men hoopte later nog zeven schepen te kunnen sturen.⁵ De Engelsen, waarmee de Republiek toen nog op goede voet stond, waren gevraagd aan deze operatie mee te doen maar zij moesten de uitnodiging bij gebrek aan schepen afslaan.

Van deze vloot van veertien schepen kwamen er twaalf in 1622 bij Macau aan, na voor de kust van Vietnam een Portugees fregat en een jonk aan te hebben gevallen. Macau, een parel in de Portugese kroon, was een vanzelfsprekend doelwit nu er een grote vloot beschikbaar was, er werd dan ook besloten in elk geval te proberen de Portugezen uit Macau te verwijderen, ook als de VOC er vervolgens niet in zou slagen om zichzelf daar te vestigen. Hoewel de aanval aanvankelijk voorspoedig verliep werd hij toch afgeslagen. 126 gewonden en 136 doden later zat er niets anders op dan, na een laatste kanonnade, weg te zeilen.⁶ In oktober van hetzelfde jaar kwamen vijf door storm afgedwaalde Nederlandse schepen bij Amoy aan. Daar overvielen en verbrandden zij tachtig Chinese jonken. De daaropvolgende maand werden op een nabijgelegen eiland zelfs troepen aan land gezet om jonken aan te vallen die daar gereed werden gemaakt voor de overtocht naar Manilla. De Chinezen gebruikten branders in een poging de Nederlandse vloot af te slaan maar dit mocht niet baten.

2 P. van Dam, *Beschryvinge van de Oostindische Compagnie tweede boek, deel I* (Den Haag 1927-1954) 676

3 Het grootste deel van deze gevangenen zou overigens aan ziekte, honger en uitputting sterven voordat zij op Java aankwamen. (ibidem 691)

4 Van Dam, *Beschryvinge*, 682.

5 ibidem 680.

6 ibidem 682.

In de daaropvolgende maanden bleven de Nederlanders hun best doen de handel tussen China en, vooral, Manilla te verstoren, zij gebruikten hierbij de Pescadores als een basis en bouwden daar ook een fort. De Chinezen zaten ondertussen echter ook niet stil en verzamelden een vloot van in totaal 150 jonken, die duizenden soldaten aan land zetten.⁷ Met dit sterke argument wisten de Chinezen de VOC te overtuigen om de Pescadores te laten voor wat zij waren en naar het nabijgelegen Taiwan te gaan. Daartegenover stond dat Chinese handelaren toestemming zouden krijgen om naar Taiwan te gaan en daar handel te drijven met de Nederlanders. Bij de onderhandelingen waardoor deze ruil tot stand kwam was een grote rol weggelegd voor een zekere Zheng Zhilong, in de westerse bronnen Iquan genoemd, een piraat en handelaar die veel invloed had in de wateren rond Fujian, wij zullen hem later nog terugzien.

Het mooie eiland

Op Taiwan zaten de Nederlanders buiten de grenzen van de Ming dynastie, zij hoefden dan ook niet in het tribuutstelsel te passen. Omdat Chinese handelaren van het vasteland toestemming kregen om Taiwan aan te doen kon de VOC de producten kunnen krijgen die het zo graag wilde hebben, tegelijkertijd hoefden de Chinezen geen nieuwe buitenlanders in het rijk toe te laten.

Hoewel de VOC zich met enige tegenzin op Taiwan vestigde werd het toch een succesverhaal, zij het geen lang. Behalve producten van het vasteland leverde het eiland zelf ook rietsuiker en hertenhuiden op. De herten werd echter zo intensief bejaagd dat de opbrengst na een aantal jaren drastisch terugliep.

Hoewel de zaken op Taiwan redelijk voorspoedig verliepen had Batavia niet de ambitie opgegeven om directe handel te drijven op het vasteland. Zheng Zhilong zou hier weer een rol bij spelen. Sinds zijn rol als onderhandelaar was zijn macht sterk gegroeid, zo sterk dat de keizerlijke vloot hem niet meer kon indammen. Hier lag voor de VOC een gelegenheid om een wit voetje te halen bij de Chinese regering, om zo alsnog aan handelsprivéleges te komen. In 1631 werden 21 schepen naar China gestuurd om hem aan te vallen.⁸ Dat er zoveel schepen werden ingezet geeft wel aan hoe graag de Heren XVII en de Hoge Raad in Batavia toegang wilden tot de Chinese markt. Dit plan werd echter onverwacht door de Chinezen doorkruist toen ze hun eigen oplossing vonden voor het probleem Zheng Zhilong. Zij verhieven hem tot de rang van mandarijn en maakten hem zo onderdeel van het rijk. Deze zoveelste mislukking maakte voor een aantal jaren een einde aan de pogingen om China binnen te komen.

Ondertussen verslechterde de situatie in China snel, piraten waren wel het minste probleem waar Peking mee te maken had. Intern woedde er een opstand, terwijl aan de noordgrens de Mantsjoe steeds brutaler werden. Naarmate de situatie slechter werd, kwamen er meer Chinese migranten naar Taiwan, vooral na de Mantsjoe invasie van 1644. De oorspronkelijke, Austronesische, bewoners van het eiland waren niet blij met de komst van zoveel nieuwkomers. Voor de Nederlanders was het een tweesnijdend zwaard, aan de ene kant zorgden de Chinese suikerboeren een belangrijke bron van inkomsten, aan de andere kant brachten ze de Nederlandse heerschappij over het eiland in gevaar. In 1652 kwam het zelfs tot een opstand van de Chinezen die bloedig werd neergeslagen. Ondanks die overwinning bleven de VOC bestuurders vrezen voor een herhaling van die opstand.

Een nieuwe dynastie

De val van de Ming zorgde op Taiwan voor groeiende problemen, maar nieuwe machthebbers betekenden ook nieuwe kansen. Een aantal jaren nadat de Mantsjoe in Peking de macht hadden overgenomen probeerde de VOC opnieuw direct contact te leggen met China, ditmaal via Nanking. Deze poging had geen succes. In 1653 kwam een Portugese jezuïet in Batavia aan met

⁷ Van Dam, *Beschryvinge*, 694.

⁸ *ibidem* 697.

bijzonder interessante informatie voor de Hoge Regering. Hij vertelde dat de „Tartaren” gewonnen hadden bijna het hele rijk was nu in hun handen. Belangrijker nog, voor de VOC, als het om overzeese handel ging, stelden ze zich aanmerkelijk soepeler op dan hun voorgangers. In Kanton, zo zei hij, mochten buitenlanders gewoon handel drijven.

De jezuiet werd naar Nederland verscheept om daar zijn verhaal te doen voor de Heren XVII en er werd, om de proef op de som te nemen, vanuit Taiwan een klein schip uitgerust met Kanton als bestemming. Zo ver zou het schip niet komen, de Chinese autoriteiten hielden het tegen bij het eilandje Kaytimou, voor de kust van Kanton. De ontvangst verliep volgens de bronnen aanvankelijk slecht.⁹ Gelijk na aankomst stak een probleem de kop op dat de Nederlanders de daaropvolgende jaren zou blijven achtervolgen. De Portugezen van Macau, die bepaald geen baat hadden bij concurrentie, stelden alles in het werk om te voorkomen dat de Chinezen andere Europeanen toe zouden laten, als we de Nederlandse bronnen mogen geloven. De Nederlanders werden afgeschilderd als een volk van onbetrouwbare verraders, levend van roof en plundering. Desondanks verbeterden de contacten tussen de bevelhebber, Frederik Schedel, en de lokale autoriteiten. Niet alleen stond de onderkoning van Kanton handel toe, hij gaf de Nederlanders zelfs toestemming een vaste loge in te richten, dit was meer dan zij hadden kunnen hopen. Voordat de contacten zich verder en dieper konden ontwikkelen arriveerde er een gemachtigde van de Keizer uit Peking in Kanton, deze was niet tevreden met wat hij aantrof. Handel drijven was één ding. Buitenstaanders toestemming geven om zich in China te vestigen, zonder de Keizer zelfs maar in te lichten, ging veel te ver.¹⁰ Kennelijk geschrokken en bang om weer over de schreef te gaan trok de Onderkoning zijn aanbod in. Hij gaf de Nederlanders, misschien omdat hij zelf voordeel bij dacht te hebben, wel het advies om een gezantschap naar Peking te sturen met geschenken voor de Keizer. Als ze dat deden zouden ze wel toestemming kunnen krijgen om handel te drijven.¹¹ De winsten van deze eerste enigszins succesvolle missie worden door Van Dam beschreven als „redelijk” maar met de toevoeging dat zij, als de handel vrij was geweest nog een kwart meer winst gemaakt zouden hebben.

De Hoge Regering was, ondanks het advies van de onderkoning, niet van zins meteen het risico te nemen een dure expeditie naar Peking te sturen en besloot eerst twee schepen onder Zacharias Wagenaar naar Kanton te sturen met een lading ter waarde van fl 110.000,-,¹² in de hoop de handel via lokale kanalen te kunnen blijven voeren. Het verloop van deze reis was niet voorspoedig. Nog voordat ze de stad zelf hadden bereikt, hadden ze iemand aan land gestuurd om de situatie te verkennen, hem werd door een secretaris van de generaal van het garnizoen verteld dat er een brief uit Peking was gekomen waarin werd stond dat de Nederlanders in de hoofdstad niet welkom waren en dat de autoriteiten van Kanton ze goed in de gaten moesten houden, zeker als ze zonder ambassadeur voor Peking kwamen. Tegelijkertijd hielden de machthebbers van Kanton wel de hoop levend dat dit maar een tijdelijke situatie was, veroorzaakt door de aankomst van een commandant uit Peking. Eenmaal in Kanton zelf werd Wagenaar aanvankelijk vriendelijk ontvangen, maar al snel kwam de onderkoning ter ore dat zijn advies niet was opgevolgd, er waren geen geschenken, zelfs geen brief voor de keizer. De onderkoning weigerde daarop om Wagenaar te ontvangen.¹³ Veertig lange dagen lagen hadden de schepen werkeloos bij Kanton gelegen. Nu moesten ze met volle ruimen en lege geldkisten, zonder ook maar een pikol peper te hebben verkocht, weer afdruppen. Bij de Nederlanders heerste de indruk dat de missie niet was

9 J. Nieuhof, *An embassy from the East-India Company of the United Provinces, to the Grand Tartar Cham, emperor of China: delivered by their excellencies Peter de Goyer and Jacob de Keyzer, at his imperial city of Peking wherein the cities, towns, villages, ports, rivers, &c. in their passages from Canton to Peking are ingeniously described by John Nieuhoff; also an epistle of Father John Adams, their antagonist, concerning the whole negotiation; with an appendix of several remarks taken out of Father Athanasius Kircher; Englished and set forth with their several sculptures by John Ogilby* (Londen 1676) 23.

10 O. Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 3

11 Van Dam, *Beschryvinge*, 700.

12 *ibidem* 701.

13 Nieuhof, *An embassy*, 25

mislukt omdat zij geen ambassadeur naar Peking hadden gestuurd, dat was wel recht te praten geweest, maar door het gekonkel van de Portugezen.¹⁴

Het mislukken van deze laatste poging en het halfslachtige succes van de vorige lieten bij sommigen in Batavia de indruk achter dat er geen succes geboekt kon worden zolang de Portugezen in Macau zaten. Maar het verdrijven van de Portugezen, die decennia de tijd hadden gehad hun positie te versterken, zou geen sinecure zijn, men verwachtte er 2000 á 2500 man voor nodig te hebben plus natuurlijk de benodigde schepen om ze naar Macau te brengen. Aan de andere kant, zou voor een gezantschap naar Peking, geschenken inclusief, tussen de fl 100.000,- en fl 150.000,- nodig zijn.¹⁵ Een beslissing van deze omvang wensten of mochten de Gouverneur Generaal en de Raden van India kennelijk niet zelf te maken, er werd raad gevraagd uit de Republiek. Hoewel men daar het nut van een militaire operatie wel inzag konden de Heren XVII op dat moment niet de benodigde troepen vinden. Macau was belangrijk, zeker, maar op datzelfde moment was op Sri Lanka de belegering van Colombo gaande en waren er opstanden op Ambon. Middelen vrijmaken voor een grootschalige expeditie naar Macau was niet mogelijk. De keuze viel dan ook op het sturen van een gezantschap.

14 Van Dam, *Beschryvinge*, 701.

15 *ibidem* 701.

HET EERSTE GEZANTSCHAP

Manhattan mocht eerder die eeuw dan voor zestig gulden aan bijlen en kralen van eigenaar zijn veranderd dit gezantschap zou er niet zo makkelijk vanaf komen. Dit gezantschap moest niet alleen genoeg geschenken meenemen om een afdoende hoeveelheid stroop rond 's keizers mond te smeren maar ook om tussen Kanton en Peking iedere mandarijn, gouverneur en prins met voor de Nederlanders nuttige connecties te overtuigen dat de Nederlanders zo kwaad niet waren en dat vrijhandel voor iedereen voordeel zou hebben. Uit de Republiek zelf werden verschillende soorten laken meegenomen, zwaardklingen, vuurwapens en verrekijkers maar daar bleef het niet bij. Naast de Europese geschenken werden ook goederen meegenomen die de Nederlanders in Azië door handel of geweld in handen hadden gekregen, zoals peper, kaneel en nootmuskaat.¹ Niet onlogisch aangezien het plan was om juist die Aziatische producten naar de Chinese markt te brengen. Ter vergelijking, een gezant van het hof van de groot moghul, die tegelijkertijd met de Nederlanders in Peking was, had voor de keizer 336 paarden meegenomen, twee struisvogels, een grote diamant en nog enkele kleinere edelstenen.²

De opdracht

In de brief van de gouverneur generaal die de gezanten aan de keizer zouden overhandigen werd simpelweg verzocht dat:

„[...] dat Sijn Majesteyt ons gelieft te consenteren en toe te staan, met onse schepen in de havens syner landen te mogen komen handelen, om de koopmanschappen van onse, als andere landen, tegens die van China te wisselen”

Dit verzoek werd in de brief op drie manieren kracht bijgezet. Allereerst, werd aangevoerd dat wereldhandel Gods wil was, waarom zouden verschillende gebieden anders verschillende producten voortbrengen? Daarnaast, werd gesteld dat vrije handel een algemeen recht was, gebruikelijk onder alle volkeren, dat de VOC tegelijkertijd haar uiterste best deed om Europese concurrenten uit de Archipel te weren deed daar kennelijk geen afbreuk aan. Tot slot, mochten deze uitstekende argumenten falen, werd de Keizer voorgehouden dat deze handel hem en zijn onderdanen alleen maar voordelen te bieden had.³

De situatie in China

Tijdens deze expeditie regeerde in China de Shunzhi keizer, de eerste van zijn dynastie die in Peking zetelde. Hij was in 1643 als vijfjarige op de troon gekomen, een jaar voor de verovering van Peking. Tijdens de eerste jaren van zijn regering lag de feitelijke macht in handen van zijn oom, prins Dorgon. Tijdens Shunzhi's regeerperiode nam de invloed van de Han Chinezen in de regering toe. Ook stond hij positief tegenover de aanwezigheid van de jezuïeten in China. Adam Schal, één van de meest prominente jezuïeten in China, werd zelfs zijn mentor en kreeg toestemming in de hoofdstad een Katholieke kerk op te richten.

Aankomst en ontvangst te Kanton

Toen de Nederlanders op de 18e juli eenmaal bij de Chinese kust aankwamen werden ze begroet door met soldaten beladen barken, de ambassadeur stuurde Hendrick Baron met de soldaten aan land om op audiëntie te gaan bij de gouverneur van Heytamon, aan de monding van de Parelvier. Baron werd beleefd, maar met verbazing, ontvangen in de slaapkamer van de gouverneur. Deze vroeg hem waarom de Nederlanders terug waren gekomen naar China nadat hen twee jaar eerder, toen Wagenaar naar Kanton kwam, was gezegd weg te blijven.⁴ Bijna een

1 Nieuhoff, <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/DLDecArts.Nieuhof> 26

2 Nieuhof, *An embassy* 110

3 Van Dam, *Beschryvinge*, 768.

4 Nieuhof, *An embassy* 32.

week later kwamen er mandarijnen uit Kanton om de geloofsbrieven van de ambassadeurs te bekijken, deze werden zonder klachten in ontvangst genomen. Op de 29^e kwam er een mandarijn uit Kanton om de ambassadeurs uit te horen over wat hun bedoelingen waren en wie hun brieven geschreven had. Daarnaast wilde hij ook weten wat de onregelmatigheid van de Nederlandse bezoeken te betekenen had. Hij was niet erg te spreken over de presentatie van de geloofsbrieven, een brief aan de keizer moest, op z'n minst, in een gouden kist of buidel gedragen worden. Dat er geloofsbrieven nog geschenken waren voor de heersers van Kanton kon ook niet op goedkeuring rekenen. De volgende dag kwam hij terug met een grote geleide om de ambassadeurs met hun geschenken aan land te brengen. Ze werden naar een loge buiten de muren van de stad gebracht. De volgende dag kwam de schatmeester van de keizer poolshoogte nemen, het patroon van twee dagen eerder herhaalde zich, ook deze mandarijn was niet onder de indruk van de presentatie van de brief voor de keizer en had de nodige vragen. Naast de logische vraag wat de ambassadeurs in China kwamen doen, wilde hij ook de naam van hun koning weten, wat voor posities zij bekleed hadden en of de twee ooit getrouwd waren geweest. Ze kregen ook te horen dat ze de onderkoningen niet te zien zouden krijgen, voordat er bericht uit Peking was gekomen. Over een reis naar het noorden kon voor die tijd ook niet gesproken worden. Een aantal dagen later, uren nadat een Nederlands jacht aan had mogen meren onder de muren van de stad kwam het bericht dat de ambassadeurs, totdat Peking anders besloten had, niet aan land mocht komen. Ze konden zich weer inschepen en het jacht keerde terug naar de rest van de vloot. Na drie weken kwam er eindelijk toestemming om dan toch de schepen te verlaten en terug te keren naar de loge. Toestemming of niet, ze bleven onder strenge bewaking staan en de stad zelf bleef verboden terrein.

Als ze verwacht hadden dat de situatie zou verbeteren nu ze aan land waren kwamen ze bedrogen uit. Namens de onderkoning kwam een mandarijn naar de loge om, heel beleefd, 300 Tael in zilver te verzoeken. Een kleine donatie aan de adviseurs van de keizer en de edele gouverneurs van Kanton. Door zo'n donatie zou het voor de Nederlanders aanmerkelijk makkelijker worden om hun doel te bereiken. De ambassadeurs gaven de man echter te verstaan dat zij nog liever met volle ruimen op huis aan zouden zeilen dan dat zij zich met corruptie in zouden laten. Of dit nu een teken van integriteit was of en onderhandelingstactiek (het laatste lijkt waarschijnlijker), de mandarijn ging weer weg, ontevreden met de uitkomst van de ontmoeting. De dienaren van de onderkoning bleven aandringen op betaling van de 300 Tael, een tegenbod van 135 Tael werd niet geaccepteerd waarop de ambassadeurs besloten dat het inderdaad tijd was om te vertrekken, dit werd echter niet toegestaan. Zoals we later zullen zien kon het zonder 's keizers toestemming laten vertrekken van buitenlanders een flinke domper op iemands carrière betekenen. Een compromis werd bereikt, de gezanten betaalden 136 Tael en de verhoudingen verbeterden aanmerkelijk. De Nederlanders werden door de onderkoningen uitgenodigd voor een groot feest op de negentiende september.⁵ Tijdens dit diner lieten de Chinezen hun nieuwsgierigheid de vrije loop, zij informeerden naar de manier waarop de Nederlanden werden bestuurd, de gebruiken van haar bevolking en aard van de handel die er gedreven werd.

De *Teutang* had een brief naar Peking gestuurd om de Keizer te vertellen dat de Hollandse barbaren naar het noorden wilden reizen om hem een verbond aan te bieden. Omdat het antwoord op deze brief uitbleef werd een tweede gestuurd, anders van toon. Hierin stond niet alleen dat zij de keizer wilden begroeten maar ook dat zij om vrijhandel verzochten en dat zij toestemming wilden om zich in China te vestigen met dezelfde rechten en plichten als de onderdanen van de keizer. Het duurde vier á vijf maanden maar uiteindelijk kwam er antwoord op de beide brieven. Tegenstrijdige antwoorden, dat wel. Op de eerste brief werd geantwoord dat de ambassadeurs met een klein gevolg naar het hof mochten reizen om te praten over hoeveel schepen er voortaan naar Kanton zouden mogen komen, tijdens hun afwezigheid zouden de

5 Nieuhof, *An embassy* 40.

overgebleven Nederlanders in Kanton geen handel mogen drijven. De tweede brief was kennelijk in betere aarde gevallen. Het tweede antwoord beloofde vrijhandel, op voorwaarde dat de ambassadeurs naar Peking zouden komen om de keizer persoonlijk te danken voor zijn goedgunstigheid.⁶

Volgens een schrijven van Adam Schall, een jezuïet aan het hof in Peking die wij later nog tegen zullen komen, was de keizer zich er overigens niet van bewust toestemming te hebben gegeven naar Peking te komen, Schall nam aan dat iemand een aantal ambtenaren omgekocht had.⁷

Na het ontvangen van dit tweede antwoord werden de gezanten naar een grotere loge verhuisd. Hoewel de weg naar Peking nu vrij leek was er van vertrekken nog geen sprake. Een vriendelijk bezoek door de *teutang* werd opgevolgd door een uitnodiging voor nog een feest. Er was een opstand uitgebroken en de jonge onderkoning ging met een leger op pad om orde op zaken te stellen. Om hem uitgeleide te doen was er een feest georganiseerd, de gezanten waren uitgenodigd. Na dit grootse feest zouden zij nog zes weken in Kanton verblijven voordat, op 17 maart, eindelijk alles gereed was voor vertrek. Al moest dit natuurlijk worden voorafgegaan door een afscheidsfeest, gehouden door de nog aanwezige onderkoning.

De reis naar het Noorden

Het aantal meegevoerde geschenken was zo groot dat er vijftig schepen nodig waren om alle goederen en personeel mee te kunnen nemen. Naast de Nederlanders ging er ook nog een mandarijn mee om hen te begeleiden, soldaten voor de veiligheid (de Mantsjoe hadden het zuiden nog niet zo lang onder controle) en koelies om de schepen tegen de sterke stroom van de rivier de Bei op te trekken wanneer er niet voldoende wind was. Van de koelies werd het uiterste gevergd en het duurde dan ook niet lang voordat ze volledig afgebeuld waren en vervangen moesten worden.

Helaas voor het gezelschap is en was er geen rivier die van Kanton naar Peking loopt. Dit betekende dat ieder geschenk, van lakenrol tot verrekijker, moest worden uitgeladen om op de ruggen van koelies over de bergen te worden gedragen. Samen met de escorte, er zaten rovers in de bergen, waren er 600 man voor nodig om de ambassadeurs hun weg te laten vervolgen, dit alles op kosten van de keizer.

Aan de andere kant van de bergen bevond zich de stad Nankang, daar hadden schepen klaar moeten liggen om de geschenken weer in te laden maar het was niet gelukt om op tijd voldoende schepen te regelen. Pinxetou, de mandarijn die de Nederlanders tijdens hun reis begeleidde, kapittelde de hiervoor verantwoordelijke commissaris zo fel dat deze een mes trok en zijn eigen leven probeerde te nemen. Volgens Nieuhoff was het alleen aan de snelle reactie van de dienaren van de mandarijn te danken dat dit hem niet lukte. Terwijl de commissaris zich het hoofd brak over de logistiek, genoten de ambassadeurs van het vriendelijke onthaal en ontvingen zij de notabelen van de stad in het huis dat hen was toegewezen. Na vier dagen waren er voldoende schepen verzameld en kon de reis worden vervolgd, stroomafwaarts ditmaal. De schepen hoefden niet meer voortgetrokken te worden maar stroomversnellingen en draaikolken vormden een nieuw gevaar waardoor één van de schepen zwaar beschadigd raakte.

Het is het waard op te merken dat de ambassadeurs tijdens deze reis regelmatig hun opwachting maakten bij de locale elite. Tijdens deze bezoeken probeerden zij de betreffende mandarijn of militair soms geschenken aan te laten nemen, een rol laken of een verrekijker bijvoorbeeld. Deze geschenken werden echter niet geaccepteerd, steeds met dezelfde reden, namelijk dat zij geen geschenken aan mochten nemen voordat de keizer de zijne had ontvangen. Zo werden de ambassadeurs in de stad Cancheu bezocht door de locale leiders. Ze toonden grote belangstelling voor de Nederlanden, wilden weten hoeveel provincies het had (al zou de omvang,

6 Nieuhoff, *An embassy* 42.

7 <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/DLDecArts.Nieuhoff>, 307

of gebrek daaraan, van de provincies ze ongetwijfeld verbaasd hebben), hoever het van Portugal lag, hoe lang hun regering al aan de macht was en of iedereen dezelfde religie aanhing. Toen de mandarijnen er achter kwamen dat de Nederlanders muziekinstrumenten hadden meegenomen moest daar op gespeeld worden, de muziek viel zeer in de smaak. Omdat één van de mandarijnen een hoge positie had in een kustprovincie waar VOC schepen nogal eens vers water innamen werd besloten de goede man een geschenk te geven. Om de boven genoemde reden weigerde hij dit echter.⁸

Over het algemeen hadden deze gezanten over hun ontvangst in de steden die ze tegenkwamen niet te klagen. Soms kwamen de klachten echter van de Chinese kant. In Kanxi bekritiseerde de gouverneur de meegekomen tolk omdat deze de heren ambassadeurs naar zijn paleis had laten lopen in plaats van transport voor hen te regelen. Mensen die van zo ver waren gekomen om de keizer te begroeten verdienden een betere ontvangst. Bij hun vertrek werden de Nederlanders uitgeleide gedaan door saluutschoten vanaf de stadsmuren.⁹

De vierde mei werd Nanking bereikt. De drie gouverneurs van die stad, twee Chinezen en een Mantsjoe, moesten elk met een bezoek worden vereerd. Tijdens hun verblijf was er voor de Nederlanders voldoende tijd om de stad en de omgeving te bekijken en voor sommigen van de lokale elite om de Nederlanders te bekijken. Een Tartaarse vrouw ging zelfs zo ver de wambuis van één van de ambassadeurs open te maken om te kijken wat er onder zat. In de stad bevond zich ook een jezuïet uit Lissabon, Manuel geheten. Deze Manuel leek, anders dan sommige van zijn collega's, geen problemen te hebben met de aankomst van concurrenten, ketterse nog wel, en noodde hen bij hem te dineren. De ambassadeurs sloegen de uitnodiging af maar Nieuhoff en de secretaris gingen wel. Tijdens het diner, waarbij ook enkele christelijke Chinezen aanwezig waren, sprak hij de hoop uit dat de VOC vrijhandel in China zou krijgen. Na het diner zou hij nog meerdere malen de ambassadeurs bezoeken. Het zou een cynicus vergeven kunnen worden te denken dat de beste man bezig was inlichtingen in te winnen. Later zouden de ambassadeurs nog een jezuïet tegenkomen met eenzelfde vriendelijke instelling, hij waarschuwde hen dat de Portugezen in Peking er alles aan zouden doen om te voorkomen dat zij toestemming zouden krijgen in China handel te drijven.¹⁰

Op 18 mei was het weer tijd om verder te gaan. Ditmaal zouden de ambassadeurs niet met gewone, simpele barken reizen maar op de barken van de keizer zelf, ter beschikking gesteld door de gouverneurs van Nanking. Ze waren groter dan de vorige barken en schitterend versierd met bladgoud en verf. De woeste draken waarmee ze waren uitgedost lieten er geen twijfel over bestaan dat de keizer de opvarenden gunstig gezind was. Of, tenminste, dat de keizer die indruk wilde wekken. Wie zichzelf of zijn eigendommen zonder toestemming van de keizer met draken versierde stond zware lijfstraffen te wachten. Op deze barken was zelfs een speciaal dek voor muzikanten maar de ambassadeurs vervingen ze door extra soldaten. Nu ging de reis niet over bergen of natuurlijke rivieren maar door het keizerlijk kanaal. In de stad Yangzhou komen we een uitzondering tegen op de regel dat niemand geschenken accepteerde voor de keizer zijn deel had gehad. De lokale commissaris was wel bereid om enkele geschenken, in de vorm van rode stof, van de Nederlanders te accepteren. Hoewel sommige bestuurders zelfs weigerden om de buitenlanders aan hun hoven te ontvangen voordat ze aan het keizerlijk hof waren geweest, was de ontvangst in de meeste steden zeer vriendelijk. In *Lincing* kwam de gouverneur zelf naar de waterkant om hen te begroeten.¹¹ Toen in deze stad een van de trompetters van het gezelschap overleed, werd bij wijze van grote uitzondering toestemming verleend hem in één van de tempels van de stad te begraven. Maar ook op deze vriendelijkheid waren uitzonderingen. Eenmaal werden de poorten gesloten en barricadeerden de inwoners zich in hun huizen toen een groepje Nederlanders de stad binnen wilde gaan om naar de grote ijzeren leeuw te kijken die daar zou

8 Nieuhof, *An embassy* 58.

9 *ibidem* 63.

10 *ibidem* 86.

11 *ibidem* 93.

staan. Het is natuurlijk ook mogelijk dat hun vrees de twaalf Mantsjoe soldaten betrof die waren meegekomen.¹²

Peking

Op 17 juli kwam het gezelschap dan eindelijk aan in Peking. Daar, werden zij ontvangen door een eunuch van de keizer die de inhoud van de wagens doorzocht. Daarna werden zij naar hun logement gebracht, een ommuurde woning niet ver van het keizerlijk paleis. De volgende dag kwam het ontvangstcomité, waaronder enkele leden van de keizerlijke raad, een secretaris en de hoogste secretaris, Thouglovia. Zij waren niet alleen gekomen om de buitenlanders welkom te heten maar ook om te informeren naar hun gezondheid, aantal en het aantal meegebrachte geschenken. Bij het controleren van de lijst met geschenken werd bij ieder geschenk gevraagd waar het vandaan kwam, waar het van gemaakt was en waar het toe diende. Daarnaast wilden zij weten hoe lang het zeilen was van Nederland naar Peking. Deze vragen werden naar tevredenheid beantwoord en gevolgd door een meer onverwachte vraag. De vertegenwoordigers van de keizer wilden graag weten of het waar was dat Nederlanders geen land hadden maar hun hele leven op zee doorbrachten en van de zeeoverrij leefden. De ambassadeurs ontkenden dit, even negerend dat het niet zo lang geleden was dat de VOC vloeden had uitgezonden om Chinese schepen te veroveren en hun bemanningen als slaven mee te nemen naar Batavia. Als de Chinezen hier al aan terugdachten dan lieten zij het op dat moment in elk geval niet merken. Om te laten zien van hoe ver ze gekomen waren haalden de Nederlanders een kaart te voorschijn om de ambtenaren hun land te tonen. Was deze vraag nog makkelijk te beantwoorden, de volgende was een uitdaging; de Chinezen wilden graag meer weten over de Nederlandse koning, die, naar zij aannamen, dit gezantschap gezonden had. De ambassadeurs probeerden de staatsinrichting van de Republiek uit te leggen en duidelijk te maken waar de VOC en de Gouverneur Generaal in de hiërarchie thuishoorden, hun uitleg viel echter niet in goede aarde. Om verdere moeilijke vragen te ontwijken deed men voorkomen of de prins van Oranje verantwoordelijk was geweest voor het zenden van het gezantschap. Dit, ondanks het feit dat de meeste provincies van de Republiek zich op dat moment aan het begin van het eerste stadhouderloze tijdperk bevonden, de latere koning-stadhouder Willem III was nog maar een kind. Hoewel dit antwoord de mandarijnen tevreden stelde bracht het een nieuw probleem met zich mee; de ambassadeurs werden gevraagd of zij familie van de prins waren. De traditie gebod namelijk dat buitenlandse gezanten familie van hun heerser moesten zijn om de keizer te zien te kunnen krijgen (men kan zich afvragen waarom deze vraag in Kanton niet was gesteld). Hierop moest worden geantwoord dat ze geen familie waren en ook niks wisten van deze vereiste. Vreemd genoeg worden aan deze kwestie verder geen woorden vuil gemaakt, kennelijk zat er wel enige flexibiliteit in de traditie. Kort nadat deze mandarijnen vertrokken waren kwamen er nieuwe om de geloofsbrieven van de Nederlanders op te halen. In Kanton waren ze er al achter gekomen dat het belangrijk was om dit soort zaken met de nodige pracht en praal af te handelen; er werd een zilveren dienblad tevoorschijn gehaald, bedekt met een lap scharlaken, om de documenten op te presenteren. In de daaropvolgende uren pendelde een kleine stroom mandarijnen heen en weer tussen het verblijf van het gezantschap en het paleis, iedere keer kwamen zij terug met nieuwe vragen, waaronder vragen over de status die de ambassadeurs thuis genoten en hoeveel mensen zij onder zich hadden. Ook de wapens die de Nederlanders bij zich hadden wekten de nieuwsgierigheid. Tot slot wilden zij nog weten of Nederland in vrede leefde met Portugal en welke van beide dichter bij China lag.¹³

De volgende dag was de tijd gekomen om op audiëntie te gaan bij de keizer en hem zijn geschenken aan te bieden. Het overhandigen van de geschenken gebeurde tijdens een opmerkelijk bescheiden ceremonie, Nieuhoff merkte op dat de aanwezigen, de blootbenige keizer inclusief, heel

¹² Nieuhof *An embassy* 100.

¹³ *ibidem*, 107-108.

sober gekleed gingen. Een opmerkelijke aanwezige bij deze ontmoeting was Adam Schal, een uit Keulen afkomstige jezuïet, die de afgelopen vijf decennia in Peking had doorgebracht. Onder de Ming was hij hofastroloog geweest, zijn nauwkeurige voorspellingen van de bewegingen van zon, maan en planeten hadden grote indruk gemaakt aan het hof. Na de val van die dynastie was hij bij de Mantsjoe in dienst getreden, hij werd een vertrouweling van de keizer. Het was voor de Nederlanders onfortuinlijk dat juist deze man als tolk diende tussen hen en de keizer. Zijn mening over de Nederlanders was, zacht gezegd, negatief¹⁴ Tijdens het uitpakken van de geschenken werd bij elk stuk gevraagd naar de herkomst en waarde, vragen die eerder al gesteld waren maar kennelijk nogmaals in bijzijn van de keizer gesteld moesten worden.

Het herhalen van dezelfde vragen is iets wat steeds weer terug zal komen, ook bij de missie onder Van Hoorn. Dit kan duiden op een gebrek aan communicatie tussen de verschillende onderdelen van de keizerlijke ambtenarij of interne rivaliteit, maar het zou ook kunnen worden opgevat als een gebrek aan vertrouwen in de buitenlanders. Steeds dezelfde vraag stellen in de hoop dat de ander een fout maakt en een antwoord verandert is een oude ondervragingstactiek.

Pater Schall, duidelijk niet verheugd met de aankomst van de ketterse Hollanders, zuchtte diep wanneer een bijzonder waardevol geschenk uit de kisten werd gehaald. De geschenken, vooral de tapijten zadels, wapens en het koraal vielen in de smaak. Die avond kwam Schall, in opdracht van de keizer bij de loge om nog enkele vragen te stellen, de antwoorden moest hij op schrift stellen en aan de keizer overhandigen. De vragen waren niet nieuw; hoe heet de heerser van de Nederlanden? Hoe worden jullie geregeerd? Hebben jullie een eigen land? Maar de pater voegde zijn eigen mening aan de antwoorden toe. Waar Nieuhoff aan zijn informatie kwam wordt niet vermeld maar de Nederlanders waren in elk geval onder de indruk dat hij aan de antwoorden had toegevoegd dat de Nederlanders weliswaar inderdaad een land hadden maar dat dat land rechtens aan de Spanjaarden toebehoorde. De rijkskanselier vond deze toevoeging kennelijk niet geschikt voor de keizer en liet Schall het antwoord net zo lang herschrijven tot alleen een bevestiging overbleef dat de Nederlanders inderdaad een land en een regering hadden.¹⁵ In een beschrijving door Adam Schal zelf, van deze dagen is niets te vinden over het schriftelijk beantwoorden van vragen, maar het was inderdaad zijn mening dat Nederland aan Spanje toebehoorde en hij bracht die mening over aan de keizer, hij waarschuwde hem ook dat de Nederlanders, zodra zij er kans toe zagen forten zouden bouwen om Chinese steden onder controle te krijgen.¹⁶

Nadat enige onduidelijkheden over de Nederlandse kalender waren opgehelderd werd bekendgemaakt dat er een audiëntie geregeld zou worden, zodra de nieuwe troonzaal gereed was. Op 31 juli ging er een brief uit van de keizer naar zijn raadsheren, waarin hij hen beval om deze buitenlanders, die van zo ver waren gekomen, niets te weigeren.¹⁷ Hierop kwamen de raadsliden naar de loge om te vragen of de Nederlanders elk jaar, of tenminste elke twee á drie jaar, naar Peking konden komen. Dit was nooit onderdeel van het plan van de VOC geweest, dus de ambassadeurs stelden voor dat er elke jaar vier schepen naar Kanton gestuurd zouden kunnen worden om daar handel te drijven, iedere vijf jaar zou er dan een gezantschap naar Peking komen om de keizer voor dit privilege te bedanken. Ter vergelijking; in Japan maakte het opperhoofd van de VOC post op Deshima ieder jaar de reis van Nagasaki naar Edo, het huidige Tokyo. Deze reis was natuurlijk wel aanmerkelijk korter dan die van Kanton naar Peking en de frequentie van deze reizen nam na verloop van tijd af.

De Nederlanders bleken een onderwerp te zijn dat de raad verdeelde. De kanselier en de Mantsjoe leden waren er voor om het Nederlandse voorstel van een vijfjaarlijks bezoek aan Peking te accepteren. De Chinese leden vonden dat dit voor de Nederlanders, die immers van zo ver moesten komen, geen doen zou zijn. Een bezoek eens in de negen jaar leek hen gepaster. Binnen de raad bestond echter onduidelijkheid over de reizen naar Kanton. Volgens Nieuhoff was

14 <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/DLDecArts.Nieuhof> 306

15 Nieuhoff, *An embassy*, 109.

16 <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/DLDecArts.Nieuhof> 306-308

17 Nieuhoff, *An embassy*, 111.

deze onduidelijkheid opzettelijk door de Chinezen gecreëerd om hun Mantsjoe collega's te misleiden. De Mantsjoes gingen er namelijk van uit dat er, naast de reizen naar Peking, ook jaarlijks schepen naar Kanton zouden varen. De Chinezen gingen er van uit dat de hofreizen naar Peking de enige vorm van contact zouden zijn en blijven. Daarnaast suggereerden ze dat, onder Nederlandse dekking, ook Engelse schepen Chinese havens zouden kunnen binnendringen, dit was een probleem. Dertig jaar eerder, onder een andere dynastie dus, was het de Engelsen verboden om in Chinese wateren te komen. Dit decreet was uitgevaardigd omdat de Engelsen destijds enkele zoutschepen uit een Chinese haven hadden geroofd, een mandarijn hadden ontvoerd en het locale fort in puin hadden geschoten. Dat de Nederlanders ook niet bepaald een smetteloos blazoen hadden was destijds kennelijk tot het Chinese hof niet doorgedrongen. Ten slotte bleek, volgens deze raadsleden uit de geloofsbrieven niet voldoende dat de ambassadeurs een mandaat hadden om over vrije handel te komen onderhandelen.

Deze ontwikkeling moet, vooral na de positieve boodschappen van de keizer, als een donderslag bij heldere hemel zijn gekomen. Uit de tweede brief die ze in Kanton hadden ontvangen hadden de gezanten opgemaakt dat alles in kannen en kruiken was en dat de reis naar Peking alleen maar diende om de keizer te bedanken voor zijn gulheid. Bovendien hadden ze in Kanton 3500 tael aan de onderkoningen beloofd, met dien verstande dat zij dat geld zouden gebruiken om de medewerking van sleutelfiguren in Peking te kopen om vrijhandel te verkrijgen. Overigens lijkt dat geld zijn effect niet te hebben gemist. Schall merkt op dat de Kantonese mandarijnen hun uiterste best deden de keizer te overtuigen van handel met de Nederlanders, alsof ze hun eigen zaken verdedigden.¹⁸

De schuld voor de ommekeer wordt niet bij de Chinezen gelegd, zoals met het oog op beschrijvingen van latere contacten, die vol staan met klachten over onbetrouwbare en sluwe Chinezen, verwacht zou kunnen worden. Nieuhoff legt de schuld volledig bij de Portugezen, die de jezuiten ertoe aangezet zouden hebben om de Nederlanders aan het hof zwart te maken. De Nederlanders, zo zeiden de jezuiten, waren niet gekomen om handel te drijven maar om in China vaste voet aan de grond te krijgen en er alles te roven wat er te roven was. Daarnaast hadden ze de raad er van weten te overtuigen dat vrijhandel voor de Nederlanders de ondergang van Macau zou betekenen. Waarom de raadsleden dit een probleem zouden moeten vinden wordt niet duidelijk gemaakt, maar er valt wel over te speculeren. Zo valt te denken aan persoonlijke belangen in de waardevolle Macause handel. Ook van deze informatie is niet duidelijk hoe zij bij de Nederlanders terecht is gekomen. Het kan natuurlijk zo zijn geweest dat een raadslid er voordeel in zag om deze nieuwe Europeanen een steuntje in de rug te geven. Wel blijkt uit een brief van Adam Schall dat hij inderdaad geijverd heeft om de Nederlandse missie te frustreren, om zo de ketters buiten te deur te houden, hierboven zagen we daarvan al een aantal voorbeelden.¹⁹ Vreemd genoeg lijkt er van Nederlandse kant geen poging te zijn gedaan om de Portugezen zwart te maken, zij schuwden immers net zo min geweld om hun zin door te drukken als dat zo uitkwam. Bovendien hadden ze in India en Zuidoost-Azië precies dat gedaan waar zij de Nederlanders van beschuldigden, namelijk het vestigen van forten om controle over de omgeving uit te oefenen.

De Nederlanders verzochten de hoogste kanselier net zo lang in Peking te mogen blijven tot ze raad en keizer konden overtuigen geen Engelsen te zijn. Om te voorkomen dat Engelse schepen zich als schepen van de VOC zouden voordoen vroegen ze om een zegel of vlag die de VOC schepen mee zouden kunnen nemen wanneer ze naar China reisden zodat de lokale autoriteiten zouden weten wie ze waren. Daarnaast lieten ze opnieuw weten dat ze toestemming wilden om als onderdanen van de keizer in China te wonen, net zoals dat Siamezen was toegestaan. Als aan deze verzoeken werd voldaan dan zou er iedere drie jaar een gezantschap naar Peking worden

¹⁸ <http://digital.library.wisc.edu/1711.dl/DLDecArts.Nieuhof> 307

¹⁹ *ibidem* 306 e.v.

gestuurd, op voorwaarde dat de schepen waarop ze kwamen ondertussen weg zouden mogen zeilen.

Al eerder hadden de gezanten laten blijken dat ze er geen probleem mee hadden medewerking te kopen als dat nodig was, ondanks hun protesten in het begin, maar in dit geval was dat geen mogelijkheid. Nieuhoff weeklaagt in zijn boek dat er na het geven van zoveel geschenken geen zilver meer over was om wie dan ook om te kopen. Ook lenen was geen optie, omdat de rente, 8 á 10% per maand, simpelweg te hoog was.²⁰ De keizer had ondertussen naar de stand der zaken geïnformeerd en had van het voorstel eens in de vijf jaar naar Peking te komen vernomen. Hij was onder de indruk dat het de ambassadeurs alleen al vijf jaar zou kosten om de uit- en thuisreis te maken dus hij stelde voor om er eens in de 8 jaar een gezantschap te ontvangen. Van de eerste secretaris van de keizer kregen de ambassadeurs echter het advies om maar niet teveel te vragen en niet over vrijhandel te beginnen. Was het niet genoeg dat zij, die zo controversieel waren dat sommigen nog steeds van mening waren dat ze überhaupt niet toegelaten hadden mogen worden, als vrienden en bondgenoten op audiëntie mochten komen bij de keizer? Hier zien we voor het eerst een vingerwijzing naar het voormalige gedrag van de VOC in China. Zijn advies was, om pas de volgende gezanten het onderwerp vrijhandel aan te laten snijden. Of dit advies nu goed was of niet, de ambassadeurs besloten het te negeren, zij hadden ook maar hun orders op te volgen. Zij hoopten zich tijdens de audiëntie tot de keizer zelf te kunnen richten en hem te overtuigen. Voor de audiëntie moesten eerst de nodige ceremonieën doorlopen worden. De keizer was naar een nieuw paleis verhuisd maar zijn kroonjuwelen waren in het oude paleis achtergebleven en die moesten door de ambassadeurs eer bewezen worden. Dat het beter was om de ceremonieën te volgen bleek wel toen hen het nieuws bereikte dat de Russische ambassadeur, die ook handelsrechten probeerde te verkrijgen, het land uit was gezet nadat hij had geweigerd een kowtow te maken voor de keizer. De kowtow is een ceremoniële buiging waarbij driemaal gebogen wordt en het hoofd negenmaal tegen de grond wordt gedrukt. Hij was van mening dat de eer en waardigheid van zijn meester dit niet konden verdragen.²¹ Na meer dan vier maanden in Peking te hebben doorgebracht kon hij onverrichter zake de lange reis naar huis beginnen. Adam Schall had zich over deze ambassadeur en zijn tsaar veel positiever uitgelaten dan over de Nederlanders maar dit had hem kennelijk niet mogen baten. Keizer en De Goyer hadden zulke bedenkingen niet en werden beloond met hun audiëntie. Mochten ze daadwerkelijk gedacht hebben dat de audiëntie gelegenheid zou bieden tot serieuze onderhandelingen, dan werden ze danig teleurgesteld.

Op de tweede september was het dan eindelijk zo ver, in het holst van de nacht werden de ambassadeurs naar het paleis ontboden om daar, op een plein voor het paleis zelf, de komst van de keizer af te wachten. Zij waren niet alleen, twee gezanten van stammen aan de grenzen van China en een gezant van de Groot Moghul van India wachtten daar ook op hun beurt. Toen het tijd was werden de gezanten door poorten en over pleinen naar de troon geleid. Voor de troon bevond zich een plein, aan alle kanten omgeven door wachters in fel gekleurde uniformen. Op dit plein stond een rij van twintig palen, op gelijkmatige afstand van elkaar, die naar de troon leidde. De palen werden gebruikt om het prestige van bezoekers aan te geven. Hoe dichterbij de troon iemand de audiëntie mocht beginnen, hoe hoger hij bij de keizer in de gunst stond. De troon zelf was omgeven door nog meer wachters, raadsheren, rijk uitgedoste hovelingen en zes hagelwitte paarden. Nadat verscheidene hoogwaardigheidsbekleders en de twee stammenvertegenwoordigers hun eer aan de keizer hadden bewezen, was het de beurt aan de Nederlandse en de Moghul ambassadeurs. Zij werden tot de tiende paal geleid en moesten van daar naar de troon toe lopen, waar zij de kowtow uitvoerden. Hierna werden de bezoekers vergast op een kop thee, waarmee de audiëntie was afgelopen. Al met al, hadden ze, na het lange

20 Nieuhof, *An embassy*, 113.

21 *ibidem*, 114.

wachten, van de keizer nauwelijks een glimp opgevangen en geen woord met hem kunnen wisselen.²²

Kort nadat het gezelschap zich door het gedrang een weg naar huis had weten te vinden kwam er iemand bij de loge om om Nederlandse kleren te vragen. De keizer was, ondanks de weelde van zijn eigen hof, tijdens de audiëntie erg onder de indruk gekomen van de kledij van de ambassadeurs. Niettemin was Nieuhoff van mening dat het Chinese hof iedere Europese concurrent in de schaduw stelde. Die avond vond het eerste van drie feestmalen plaats die traditiegetrouw gehouden werden tussen de officiële audiëntie en het vertrek van de gezanten.

Daags na de audiëntie kwam een mandarijn bij de loge. Hij vroeg of het waar was wat hij had gehoord, dat Nederlanders wel drie dagen onafgebroken onder water konden doorbrengen. Ook de geijkte vragen over het hebben van een eigen land en het bedrijven van piraterij kwamen terug. De ambassadeurs wisten hem echter tevreden te stellen en hem ervan te overtuigen dat ze inderdaad een eigen land hadden, alleen maar handel wilden drijven en net zo kort onder water konden blijven als hijzelf. Hij leek tevreden te zijn met zijn antwoorden en vertelde dat hij alles in het werk zou stellen om hen te helpen waar hij kon. De Nederlanders beklaagden zich er over dat ze, na maanden van reizen en wachten om in Peking te komen nog altijd niet de gelegenheid hadden gekregen om zich daadwerkelijk bezig te houden met waar ze voor gekomen waren, het onderhandelen over vrije handel. Hij verzekerde hen dat ze uiteindelijk zouden krijgen wat ze wilden, een paar geschenken zouden voldoende moeten zijn.

Tijdens het tweede diner viel het de Nederlanders op dat de rijksprovidore, die het banket voorzat, de overige gasten met veel respect benaderde terwijl hij de Nederlanders vrijwel negeerde. Na, omzichtig, bij de tolk navraag gedaan te hebben bleek dat Pinxenton, een mandarijn die als begeleider met de Nederlanders was meegekomen uit Kanton, de providore niet, zoals hij had beloofd, de nodige geschenken had aangeboden. Nog voor het derde en laatste diner, dat op 14 oktober plaats zou vinden, werden ze alsnog overhandigd en tijdens dit diner was de houding van de providore dan ook aanmerkelijk warmer. Het was ook tijdens dit diner dat de keizerlijke geschenken aan het gezantschap werden overhandigd. De ambassadeurs kregen natuurlijk geschenken, maar de overige leden van het gezantschap werden niet vergeten. Ook de Chinezen die hen van Kanton naar Peking hadden begeleid kregen hun deel. Het grootste geschenk was echter voor Joan Maatsuyker, de gouverneur generaal te Batavia. Van de Nederlanders hadden de mandarijnen begrepen dat zijn rang equivalent was aan die van een Chinese onderkoning. Naast kostbare stoffen als satijn, damast en fluweel werden hem ook 300 Tael in zilver gegeven, destijds had dat een waarde van ongeveer fl 900,-²³. Opvallend is dat, mogelijk door verwarring aan de Chinese kant over de Nederlandse regeringsvorm, er geen geschenken waren voor de prins van Oranje.

Het vertrek

Twee dagen na het derde diner was het alweer tijd om Peking te verlaten. Om alle geschenken mee te nemen waren 15 wagens nodig. Afgezien van de geschenken kregen de gezanten ook een brief mee voor de gouverneur generaal in Batavia. Bij de raadszitting waar deze brief werd overhandigd was de rijksprovidore niet aanwezig, tot leedwezen van Nieuhoff die er van overtuigd was dat de man niet alleen hun vriend was, maar ook bij de keizer zelf alles gedaan kon krijgen. Waarom deze goede vriend het juist die dag zo druk had lijkt hij zich niet af te vragen.²⁴ In de brief, die in het Chinees en in het Mantsjoe was gesteld, komt dan toch eindelijk de handel ter sprake. In de brief richtte de keizer zich tot de Nederlanders. Hij noemde het Nederlandse verlangen om goederen in- en uit- te mogen voeren maar sprak, als een zorgzame vader, zijn zorgen uit over de lengte van de reis en de gevaren onderweg. Omdat hij het zou betreuren als de

²² Nieuhof, *An embassy*, 119-130.

²³ *ibidem*, 133.

²⁴ *ibidem*, 126.

Nederlandse schepen iets zou overkomen bepaalde hij in de brief dat ze maar eens in de acht jaar zullen mogen komen, met ten hoogste honderd man, waarvan twintig dan naar Peking door zouden mogen reizen. Van geregelde reizen naar Kanton werd niet gesproken, van reizen zonder een gezantschap naar Peking zou geen sprake zijn, bepaald niet het resultaat waar de gezanten op gehoopt hadden.

De terugweg

Tijdens hun verblijf waren de Nederlanders van alle comfort voorzien, iedere dag waren vers vlees, gevogelte, kruiden, dranken en rijst bij hun huis afgeleverd. Hoe luxueus dit verblijf ook geweest was, het bleef een gouden kooi ze kregen geen gelegenheid om de stad of de omgeving te verkennen. Nadat de brief van de keizer met het nodige ceremonieel overhandigd was moest Peking zo snel mogelijk verlaten worden. De beschrijving die Nieuhoff van de terugreis geeft is summier maar wijst op een reis zonder veel problemen, afgezien van de bittere winterkou aan het begin en enkele problemen met het vinden van voldoende schepen. Op de 28^e januari 1656 werd Kanton bereikt. Met de brief van de keizer voorop defileerde het gezantschap de stad in. Als we Nieuhof mogen geloven was de lokale bevolking, die veel voordeel zag bij handel met de VOC, dolblij met hun komst en was de halve stad uitgelopen om hen te zien.

Na een aantal dagen, doorgebracht met bezoeken aan de onderkoningen en andere hoogwaardigheidsbekleders, verzuurde de sfeer echter. De onderkoningen wilden de 3500 tael zien die hen beloofd was voor het verkrijgen van vrijhandel voor de VOC. De bevolking werd minder vriendelijk en een tolk, Paul Duretti, werd zelfs in zijn eigen huis vermoord. De ambassadeurs besloten om, zo snel zij konden, de stad te verlaten.²⁵

Het resultaat

In totaal was er in Peking voor 160.099 gulden aan geschenken over de keizer en zijn mandarijnen verdeeld.²⁶ De toestemming om handel te drijven, waar het immers om te doen was geweest, hadden ze niet gekregen. Het enige resultaat was een vriendelijk ontvangst bij de keizer en een lading geschenken die, hoewel waardevol, in het niet viel bij de winst die de zo gewilde vrije toegang tot de Chinese markt op had kunnen leveren. In totaal had de reis twintig maanden en zes dagen geduurd. Ter vergelijking, in 1656 had de VOC tijdens haar jaarlijkse reis naar het Japanse hof in Edo (Tokyo) fl 12.556,- aan geschenken uitgedeeld,²⁷ nog geen tiende van het in China besteedde bedrag. Weliswaar moest de missie naar Edo ieder jaar herhaald worden maar in Japan mocht de VOC, zij het met toenemende beperkingen, wel handeldrijven. Als investering liet deze reis naar Peking te wensen over. Belangrijker was dat het doel van de reis niet behaald was, de winstgevende Chinese markt zou gesloten blijven voor de VOC, met uitzondering van de achtjaarlijkse hofreizen. Zoals we echter gezien hebben waren die reizen langdurige, moeizame ondernemingen, die meer moeilijkheden met zich meebrachten dan handeldrijven in één van de havensteden.

²⁵ Nieuhof, *An embassy*, 137.

²⁶ *ibidem*, 136.

²⁷ Van Dam, *Beschryvinge*, 556.

INTERMEZZO

In hetzelfde jaar dat de Nederlanders de lange weg van Kanton naar Peking aflegden probeerden de Qing om de volgelingen van Koxinga uit Amoy te verjagen maar hun legers werden verslagen en teruggejaagd. Huang Wu, een overloper uit Koxinga's kamp, ried de Qing aan het zuidelijke kustgebied te ontruimen en zo Koxinga niet alleen de steun van de lokale bevolking te ontzeggen, maar ook zijn mogelijkheden tot handeldrijven te verstoren. Deze tactiek van ontruiming was eerder al door de Ming tegen piraten gebruikt. De dreiging die in die dagen van Koxinga uitging werd nog eens onderstreept door zijn belegering van Nanking in 1659. Hoewel Koxinga's legers er niet in slaagden de stad in te nemen en zij met bebloede koppen werden teruggedreven slaagden de Qing er niet in om het momentum te behouden en Koxinga definitief te verslaan. Niet van zins een nederlaag te riskeren besloot het hof Wu's advies op te volgen en een strook langs de kust te ontruimen.

Zo nam de druk op Koxinga steeds verder toe, een van de gevolgen was dat er op Taiwan geruchten de ronde gingen doen dat hij van plan was aan de greep van de Qing te ontsnappen door zijn basis naar Taiwan te verplaatsen. Frederik Coyet, op dat moment de VOC gouverneur op Taiwan, geloofde deze geruchten en vroeg Batavia om versterkingen te sturen. De gouverneur generaal en de raad van India hechtten weinig geloof aan deze verhalen waardoor permanente versterkingen uitbleven. Op 30 april 1661 kreeg Coyet toch nog gelijk, Koxinga viel aan. De Nederlandse bezetting was niet in staat weerstand te bieden en trok zich terug in fort Zeelandia, waar zij belegerd werd. Toen de belegering al zeven maanden geduurd had kwam er een brief aan, getekend door de onderkoning van Fujian en de lokale gouverneur generaal. In de brief stelden zij voor om samen te werken tegen Koxinga. Als de Nederlanders schepen zouden sturen om zijn vloot aan te vallen zou er voor hen een beloning in zitten. Hoewel er inderdaad schepen gestuurd werden kwam er van samenwerking niets terecht, de kleine vloot van vijf schepen die deze taak had moeten uitvoeren werd door een storm uiteengeslagen en kon uiteindelijk niets uitrichten.¹ Uiteindelijk kon niemand iets uitrichten om de val van fort Zeelandia tegen te houden. Op de eerste dag van februari 1662 tekende Coyet de overgave en trokken de troepen van Koxinga het zwaar beschadigde fort binnen, de overlevende Nederlanders konden vertrekken, op een aantal gevangenen na. Terug in Batavia stond Coyet een langdurig juridisch gevecht te wachten. Aanvankelijk eisten de autoriteiten zijn hoofd voor het verlies van fort Zeelandia en alle handelswaar en goud die daarin waren opgeslagen, maar, na een lange slepende rechtszaak eindigde het met een symbolische executie en verbanning naar een afgelegen eilandje. Jaren later werd zelfs die verbanning, op voorspraak van prins Willem, opgeheven. Op voorwaarde dat Coyet nooit meer voet in het verre oosten zou zetten.

Het verlies van Taiwan betekende een aantal dingen: Een einde aan de Christelijke missie aldaar, voor velen van ons tegenwoordig wellicht niet heel belangrijk, maar pijnlijk voor de 17^e eeuwse Nederlander. Verlies van een contactpunt met de Chinese markt, dit verlies was minder dramatisch dan het op het eerste gezicht lijkt, door verzanding was de haven van Zeelandia al steeds moeilijker te bereiken geweest voor grote schepen. Verlies van de producten die op Taiwan zelf werden geproduceerd en, en dit was misschien nog wel het meest verontrustend, gezichtsverlies. De Nederlanders hadden in de decennia die zij in het verre oosten hadden doorgebracht weinig vrienden en veel vijanden gemaakt door hun vaak gewelddadige benadering van handelsconflicten. Niettemin wisten ze hun positie te handhaven te midden van vijandige staten, niet in de laatste plaats omdat zij die staten militair de baas waren. Maar na een nederlaag van de omvang die zij op Taiwan leden zouden oude vijanden zich wel eens kunnen gaan bedenken dat ook zij de Nederlanders wel de aankonden. In Cambodja was de Nederlandse loge al aangevallen door aanhangers van Koxinga.² Kortom, er moest een reactie komen en wel zo snel mogelijk.

1 J.E. Wills, *Pepper, guns, and parleys: the Dutch East India Company and China, 1622* (Cambridge, MA 1974) 26

2 Wills, *Pepper*, 32

Al in april van datzelfde jaar vertrok, onder bevel van Balthazar Bort, een vloot van 8 jachten en vier fluiten vanuit Batavia om wraak te nemen. Aan boord waren 756 matrozen en 528 soldaten. Konstantijn Nobel, die later onderdeel zou zijn van de tweede ambassade naar Peking nam ook deel aan deze expeditie. Het voornaamste doel van de missie was om de handelsvloot van Koxinga zoveel mogelijk schade toe te brengen. Aanvankelijk zou de vloot geconcentreerd worden op het verstoren van Koxinga's winstgevende handel met Japan maar dit voornemen moest al snel worden opgegeven. De Japanse autoriteiten maakten duidelijk dat de Nederlanders, als ze zijn handel met Japan niet met rust lieten, zelf niet meer welkom zouden zijn.³ Het onderscheppen van de vijandelijke jonken viel in de praktijk overigens nog niet mee. Voor de wind waren de lichte Chinese jonken sneller dan de Europese schepen en met hun kleinere diepgang konden ze in de ondiepe kustwateren moeilijk achtervolgd worden. Naast de aanvallen op zee zouden ook Koxinga's vestigingen langs de kust van Fujian worden aangevallen, een herbezetting van Taiwan was geen onderdeel van het plan. Bij voorkeur zou dit in samenwerking met de Qing gebeuren, als die niet mee wilden werken dan zouden ook hun schepen moeten worden aangevallen.⁴ Het idee dat het Chinese rijk gewapenderhand gedwongen kon worden bestond dus nog. Niettemin bleef de VOC toch een bedrijf, gericht op handel, naast kruit en kogels lag er ook handelswaar in het ruim, maar handel was niet het primaire doel van deze expeditie.

De vloot opereerde voornamelijk onder de kust van Fujian, waar de machtsbasis van Koxinga lag. Hoewel ze dus in Chinese wateren waren en geweld bepaald niet schuwden protesteerden de Chinese autoriteiten niet, integendeel. Een tolk van de vloot was bij prins Keng Chi-Mao van Fujian terechtgekomen en door hem scherp ondervraagd, de prins liet hem uiteindelijk gaan met de opdracht enkele leiders van de vloot naar hem toe te brengen. De Nederlanders besloten om Van Kampen en Nobel te sturen, zij kregen de vrijheid om de vloot ter beschikking van de Chinezen te stellen. Tijdens hun reis naar het kamp van de prins in Zhangzhou werden de twee overal warm onthaald, zij hadden zelfs grote bewegingsvrijheid, wat tijdens de hofreizen naar Peking soms wel anders was. Het aanvankelijke enthousiasme van de prins begon echter te bekoelen; Koxinga was onverwachts overleden en zijn rijk ernstig verzwakt door de strijd rond zijn opvolging, er was hoop dat het conflict via onderhandelingen opgelost kon worden. Voor de Chinezen was dit een aantrekkelijkere optie.⁵ Tijdens de daaropvolgende maanden bleven de Nederlandse schepen in de omgeving kruisen, ze joegen, zonder veel succes, achter jonken aan en plunderden vestigingen. Ondertussen werd er contact met de gouverneurs van Fujian onderhouden, deze protesteerden nauwelijks tegen het Nederlandse geweld. De hoop op verdere samenwerking tussen de VOC en de Qing bleef bestaan maar naarmate het wachten op een beslissing uit Peking langer duurde werd die steeds minder. Geregeld deden geruchten de ronde dat een brief met de beslissing was aangekomen maar keer op keer bleken ze niet te kloppen. Ondertussen naderde het einde van de noordermoesson en op twintig februari vertrok de vloot uit Fuzhou, als zij veel langer waren gebleven dan hadden zij tegen de zuidermoesson in naar Batavia moeten zeilen, wat de reis veel langer en gevaarlijker zou hebben gemaakt.

Ondertussen hadden de Chinese pogingen om de opvolgers van Koxinga tegen elkaar uit te spelen weinig opgeleverd. Zijn zoon, Zheng Jing, had de strijd gewonnen en wist te restanten van het rijk van zijn vader aan zich te binden. Nu de kans op een diplomatieke oplossing voorlopig verkeken leek kregen de Keng en Li (de gouverneur generaal van Fujian) de opdracht om samen met de Nederlanders, een aanval uit te voeren op het rijk van Zheng Jing. Tot teleurstelling van Nobel en Pedel werd er in het document dat de gouverneurs hadden ontvangen alleen gesproken over de handelswaar die de vloot van 1662 had meegebracht. Voor vertrek naar Batavia was er door de vloot een kleine hoeveelheid handelswaar achtergelaten die nu met grote winst verkocht kon worden.⁶ De prijs van peper en andere buitenlandse producten was flink gestegen doordat

3 Wills, *Pepper*, 34

4 *ibidem*, 35

5 *ibidem*, 41

6 *ibidem*, 54

Chinezen niet meer overzee mochten om handel te drijven. Dit was onderdeel van een tactiek om Koxinga en zijn opvolgers te verzwakken. Als zij afgesneden konden worden van de Chinese markt dan zou hun handelsimperium geen stand kunnen houden. De gouverneurs beloofden ondertussen het Nederlandse verzoek tot verdere handel door te geven.

Eind februari ging Nobel afscheid nemen van Keng en Li, bij die gelegenheid verzocht hij de voorlopige resultaten van het overleg aan het keizerlijke hof te mogen zien. Zij gaven hem een kopie van de voorlopige resultaten, hieruit viel op te maken dat Keng en Li inderdaad het verzoek om handel te mogen drijven, en blijven drijven, hadden doorgegeven, ook het verzoek om een handelspost te mogen stichten was in Peking aangekomen, maar de reactie leek niet hoopgevend. De mandarijnen van de ministeries van oorlog, ceremoniën en financiën hadden er de geschriften nog eens op nageslagen en waren tot de conclusie gekomen dat vorige dynastieën buitenlanders nooit permanent in het land hadden laten verblijven, of ze constant handel hadden laten drijven – de jezuïeten in Peking en de Portugezen in Macau telden kennelijk even niet mee. Het enige wat toegestaan werd, wegens verleende diensten, was het verkopen van de al meegebrachte handelswaar. Alle verdere handel zou binnen het tribuutstelsel plaats moeten vinden, dat wil zeggen, in Peking, onder toezicht en als onderdeel van een tribuutmissie. Niet het soort handel waar de VOC op aasde, reizen naar Peking waren immers langdurig en duur gebleken, ook al omdat de schepen die de gezanten naar China brachten niet tussentijds weg mochten. Dit betekende dat een aantal schepen maandenlang algen en andere narigheid lagen te vergaren, terwijl ze ook nuttig gebruikt hadden kunnen worden. Bij zijn vertrek drukten Keng en Li Nobel op het hart dat het hier ging om een voorlopige conclusie en dat zij er alle vertrouwen in hadden dat het uiteindelijke resultaat voor de Nederlanders positief zou zijn. Ze benadrukten dat het belangrijk was dat er in '64 weer een vloot zou komen met een ambassadeur voor Peking.

Toen de uiteindelijke beslissing binnenkwam bleek dat de precedenten toch geen rol hadden gespeeld. Slechts een aantal dagen na Nobel's vertrek kwam er een nieuwe brief waarin de Nederlanders werd beloofd dat zij iedere twee jaar handel zouden mogen drijven. Deze brief werd in ontvangst genomen door Ernst van Hogenhoek, die in China was achtergebleven. Gouverneur Hsu Shih-ch'ang voegde hieraan toe dat waarschijnlijk bedoeld werd dat de Nederlanders van zo ver kwamen dat zij simpelweg niet in staat zouden zijn om vaker te komen. Als zij vaker naar Fuzhou zouden willen komen zou dat, volgens hem, geen probleem zijn. Uit een andere hoek kreeg Hogenhoek een minder positief geluid te horen. Een locale jezuïet had een brief van Adam Schall gekregen, waarin stond dat de Nederlanders beperkte handelsprivileges zouden krijgen, zolang de Qing hun vloot nodig hadden. Zodra ze niet meer van nut waren zouden ze worden buitengesloten. Hogenhoek bleek als zaakwaarnemer overigens geen goede keuze te zijn, hij wist de Chinezen het bloed onder de nagels vandaan te halen.⁷

7 Wills, *Pepper*, 86

HET TWEEDE GEZANTSCHAP

Hoewel Nobel het nadrukkelijke advies had gekregen dat de VOC in 1664 een ambassadeur naar Peking moesten sturen werd dit pas twee jaar later gedaan. Op de drie juni 1666 werd in Batavia het volmacht getekend dat een nieuwe expeditie naar China zou sturen. Ditmaal zouden er vijf schepen worden gestuurd, met een tweeledige missie. Na aankomst in China zouden twintig man, zoals de keizer had verordineerd, doorreizen naar Peking en daar op audiëntie gaan en geschenken aanbieden. De rest van de bemanning zou achterblijven om de rest van de lading te verkopen en Chinese waren in te slaan. Ditmaal zouden de schepen niet naar Kanton zeilen, maar naar Fuzhou, een stad waar Nobel goede ervaringen mee had. Zij hadden een goede relatie opgebouwd met de lokale autoriteiten en men hoopte dat dit goed van pas zou komen. Naast de reguliere bemanning zouden ook een aantal Chinezen uit Batavia meereizen naar Fuzhou, die van de gelegenheid gebruik wilden maken om terug te keren naar hun vaderland.

De opdracht

Zoals gebruikelijk had ook dit nieuwe gezantschap geloofsbrieven meegekregen waarin hun identiteit werd bevestigd en hun opdracht vastgelegd.¹ In deze brief werd de ambassadeur, Pieter van Hoorn, voorgesteld als een man van aanzien en lid van de hoogste raad. „*Den grootmagtigsten, doorlugtigsten en hoogheboren koninck van China*” werd, onder dankzeggingen voor de goede gunsten van zijn vader aan de VOC, „*gantsch nederigh*” verzocht de VOC als vriend van het Chinese rijk te accepteren en hen vrije handel te verlenen.

Net als tien jaar eerder zouden ook nu geschenken mee worden genomen, naast de stoffen, Europese producten en bloedkoraal die we de vorige keer al zagen werd er nu ook levende have meegenomen, twee kleine osjes uit Bengalen en paarden uit Perzië.

De situatie in China

De man die Van Hoorn en Nobel in Peking zouden ontmoeten was de Kangxi keizer, op dat moment heerste hij echter alleen in naam over China. Op dat moment, hij was toen twaalf, was de werkelijke macht in handen van een viertal regenten. Vanwege het conflict met Koxinga was handel langs de zuidoostkust voor de Chinezen nog altijd verboden, veel steden en dorpen waren ontvolkt.

Van Fuzhou naar Peking

Bijna een maand na het vertrek uit Batavia kwam de vloot op 5 juli aan bij de monding van de Min, bij Fuzhou. Vanuit het fort, dat de ingang van de rivier bewaakte, werd een scheepje naar de vloot gestuurd om uit naam van de ‘stadhouder’ van het fort te vragen wie er aan boord waren en of er ook hoge personen bij zaten. De volgende dag kwam weer een scheepje, ditmaal om te informeren of er een ambassadeur voor de keizer was gekomen en of deze ook geschenken bij zich had. Nadat dit bevestigd was boden zij aan om een vertegenwoordigers mee te nemen naar de stad. De hofmeester en een tolk werden met hen meegestuurd om de komst van de Nederlandse ambassadeur aan te kondigen en toestemming te verzoeken om aan land te mogen komen.

Nog voordat ze terug konden komen kwamen er een dag later alweer nieuwe mandarijnen met nieuwe vragen. Deze mandarijnen waren gestuurd door de commandant van de troepen in Fuzhou. Zij wilden weten hoe groot de vloot was, hoeveel bemanningsleden ze had en hoeveel geschenken er mee waren genomen voor de zoon des hemels. Wie had hen gestuurd? Hoeveel van hen zouden er doorreizen naar Peking? Ze stelden echter niet alleen vragen uit naam van hun broodheer. Zij vergaten zichzelf niet en vroegen om een paar geschenken voor eigen gebruik, dit

1 Van Dam, *Beschryvinge*, 768.

werd echter geweigerd.² Konstantijn Nobel, de tweede man na Van Hoorn, lichtte de ambassadeur in dat hij de avond tevoren was benaderd door de bevelhebber van de locale Chinese vloot. Deze bevelhebber had hem, ongevraagd, verteld dat de keizer van zins was om de Nederlanders twee eilandjes te geven als handelsposten, Eymoy en Quemoy. Op de achtste kwamen de hofmeester en zijn tolk terug. Zij vertelden met de veldheer in Fuzhou te hebben gesproken. Hij had hen gevraagd of de Nederlanders van plan waren om iets op Formosa te ondernemen.

Een aantal dagen later, de ambassadeur was inmiddels in statie aan land gegaan, zaten de Nederlanders in de voor hen ingerichte loge. Zij werden daar bezocht door factoors van de veldheer die op zoek waren naar, onder andere, bloedkoraal en glaswerk. Bij de Nederlanders ontstond tijdens deze ontmoeting de indruk dat deze factoors ook namens hun baas suggereerden dat het geven van geschenken het werk van de Nederlanders zou vergemakkelijken. Op hun beurt proberen de Nederlanders de Chinezen er van te overtuigen het handelsdeel van de missie, onder leiding van Nobel en Harthouwer en het diplomatieke deel, onder Van Hoorn, als twee verschillende missies te zien.

Om de Chinezen zo ver te krijgen handel toe te staan vertelden ze dat de geschenken voor de keizer in de schepen onder de reguliere handelswaar lagen, dit om ze zo droog mogelijk te houden.³ Ze gingen zelfs zo ver te zeggen dat Nobel zijn hoofd zou kunnen verliezen als hij in Batavia terugkwam zonder een behoorlijke winst te kunnen rapporteren. De veldoverste zag hier, niet onterecht, een teken van wantrouwen in en verzekerde de Nederlanders dat ze hun handel zouden krijgen en dat hij geen „wijf [was], die zijn woord niet hield”⁴. De veldoverste bood hierop aan jonken te leveren om het lossen sneller te laten verlopen, dit werd geweigerd omdat de Nederlanders bang waren dat een deel van de lading in de zakken van de Chinese bemanningen zou verdwijnen. uiteindelijk werd overeengekomen dat het schip de Bleiswijk de goederen aan land zou brengen maar dat er twee mandarijnen aan boord zouden blijven om toezicht te houden. Daarnaast zouden er enkele jonken meehelpen om het proces te versnellen. Zelfs daarna verliep niet alles soepel, zo gebeurde het op een dag dat de dragers die door de schipper van de Bleiswijk waren ingehuurd, in ketenen werden afgevoerd door Mantsjoe soldaten. Nobel en de tolk Sjenko wisten hen met de grootste moeite vrij te praten.

De leden van het vorige gezantschap hadden gemerkt dat Chinese ambtenaren huiverig waren om geschenken van buitenlanders te accepteren voordat de keizer zijn deel gehad had. Ook in dit geval kwam men die houding tegen, de onderkoning weigerde ieder geschenk maar sommigen waren wel degelijk bereid de regels te buigen. Toen de factoors van de veldheer weer bij de loge kwamen om 300 Tael te betalen voor het bloedkoraal en glaswerk dat ze eerder hadden opgehaald werd hen verteld dat het om een gift ging en dat ze, als ze alsnog handel wilden drijven, bij Nobel moesten zijn. Na ruggespraak te hebben gepleegd kwamen ze terug met het bericht dat de veldheer het geschenk aan zou nemen als de Nederlanders een tegengeschenk van acht stuks Chinees brokaat, ter waarde van 80 Tael, zouden accepteren. Een aan zijn pasgeboren zoon gegeven bloedkoralen ketting werd ook door hem geaccepteerd, hoewel ze *en plein public* was aangeboden. Zijn factor kwam na afloop zelfs bij de loge om een groot stuk bloedkoraal vragen, al is uit de bron niet duidelijk of dit voor hemzelf of zijn baas bedoeld was.⁵ Ook de stadhouder van het fort liet merken flexibel te kunnen zijn. Toen hem geschenken werden aangeboden weigerde hij ze weliswaar, ogenschijnlijk om de inmiddels bekende reden, maar liet ook weten dat hij de aangeboden goederen te gewoontjes vond. Hij fluisterde een tolk toe dat, als er laken op de schepen was, hij daar wel in geïnteresseerd zou zijn.

2 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 117.

3 *ibidem*, 232.

4 *ibidem*, 233.

5 *ibidem*, 255-256.

Frustraties

Veel van de aan dit gezantschap gewijde pagina's in Dapper's boek druipen van de frustratie, dat geldt zeker voor de beschrijving van de tijd die het gezantschap in Fuzhou doorbracht. Tussen 5 juli en 20 januari probeerde men drie dingen te bereiken. Toestemming voor de gezanten verkrijgen om door te reizen naar Peking. Toestemming voor de achterblijvers om de meegebrachte goederen te verkopen en toestemming om de schepen, na het lossen van de lading, terug naar Batavia te mogen sturen. De strubbelingen die gepaard gingen met het handeldrijven zullen hier kort behandeld worden.

Op sommige momenten leek alles voorspoedig te verlopen. Zo kwam midden september, nadat alle geschenken waren uitgeladen, de factor van de onderkoning om te vragen of hij niet, namens zijn meester, de in de loge opgeslagen tweehonderd balen peper kon opkopen, zonder medeweten van de overige hooggeplaatste Chinezen. Nobel zag hier wel wat in en vroeg de factor gelijk om hem dan te helpen toestemming tot handeldrijven te krijgen. Hij adviseerde Nobel een brief te sturen naar de onderkoning en zijn hulp in te roepen. Aanvankelijk reageerde deze verbaasd, Peking had immers nog niet eens bevestigd dat de Van Hoorn en Nobel naar het noorden zouden mogen komen. Bovendien vond hij de hoeveelheid handelswaar dermate klein dat zij wel in een dag of vijf verhandeld zou kunnen worden. Waarom dan, zo'n haast? Nobel wist hem er van te overtuigen oogluikend toe te staan dat er handel gedreven zou worden maar zonder een officiële aankondiging te doen dat de handel toegestaan was. Normaal werden er plakكاتen opgehangen die de Chinese handelaren lieten weten dat ze handel mochten drijven met de buitenlanders. Doordat de handel zonder plakكاتen niet openlijk de zegen van het bestuur had bleven de Chinese kooplieden huiverig om de loge te benaderen. De veldoverste liet echter weten dat hij, mits de Nederlanders niet al te hoog in de boom klommen, zijn eigen kooplieden zou sturen.⁶ Later die maand werden er echter weer voor de VOC werkende koelies in de boeien geslagen, met als gevolg dat het moeilijk werd om nog personeel te vinden.

Het grootste deel van de vloot lag voor anker in wat Dapper de 'Nederlandse haven' noemt, een gebied in de monding van de rivier. Het verkeer tussen de loge in de stad en de schepen in de haven was nu en dan problematisch, toestemming om heen en weer te zeilen, met de nodige orders en voorraden, werd nu gegeven, dan weer ingetrokken.⁷

Het product waar de VOC in China in deze tijd het meest in geïnteresseerd was, was zijde. Voor zijde werden in Japan grote hoeveelheden zilver betaald maar de VOC kon er zelf maar met moeite aan komen, er gold in China namelijk een exportverbod voor ruwe zijde. Niettemin, ook voor de Chinezen kon de zijdehandel veel opleveren, het was verleidelijk om te proberen het verbod te omzeilen. De opperfactor van de onderkoning bood tijdens een besloten overleg aan om toch zijde te leveren in ruil voor de door de VOC geleverde goederen, op voorwaarde dat de Nederlanders zouden zweren daar in Peking niets over te zeggen.⁸ Deze oplossing zinde de Nederlanders niet, zij lieten zich dan liever in zilver betalen, waarom zij deze kans op een lading zijde lieten gaan wordt niet vermeld. Bij de uitvoer van zink speelde hetzelfde probleem, al werd dit uiteindelijk toegestaan, in dit geval waren de Nederlanders vreemd genoeg wel bereid hun mond te houden.⁹

In november kwam er dan eindelijk toestemming om handel te drijven en werden de plakكاتen opgehangen. Hoewel de handel nu officieel was geopend, en de Chinese handelaren niet meer bang hoefden te zijn bij de Nederlanders gezien te worden, betekende dat niet dat alles gelijk soepel verliep, zo bleek het moeilijk om overeenstemming te bereiken over de prijs die voor de peper betaald moest worden. Inmiddels had het verblijf in Kanton alweer vijf maanden geduurd, de bestuurders van de stad begonnen zich af te vragen waarom de Nederlanders, nu ze

6 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 251-252.

7 *ibidem*, 267.

8 *ibidem*, 280.

9 *ibidem*, 279.

toestemming hadden naar Peking te gaan, niet meer vaart maakten met het voorbereiden van hun reis naar het Noorden. Ze stuurden een aantal keer mandarijnen naar de loge om te vragen waar het wachten op was, eerst werd hen verteld dat het kwam omdat de handel niet soepel genoeg verliep, en, later, dat ze niet konden vertrekken voordat er toestemming was om de schepen terug te laten zeilen naar Batavia. Vooral dit laatste lag gevoelig omdat eigenlijk alleen Peking deze toestemming kon geven. Onverwacht kwam er op achttien januari dan toch goedkeuring om de schepen te laten vertrekken. De dag daarop, er werden ondertussen volop voorbereidingen getroffen, kwamen vier mandarijnen van de onderkoning nog wat laatste tips meegegeven over hoe men zich aan het hof van een Zoon des Hemels had te gedragen. Bovendien werd het gezantschap uitgebreid met twee Chinese tolken, uiteraard om te helpen met vertalen maar ook om advies te bieden. In de woorden van Dapper waren het „twee doortrapte schalken” die vooral mee waren gestuurd om alles goed in de gaten te houden. De dag daarop, probeerde het gezelschap, dat bestond uit 27 Nederlanders en vijf slaven te vertrekken, ze werden echter al snel tegengehouden omdat de groep groter was dan oorspronkelijk was afgesproken, nadat de slaven en drie van de Nederlanders terug waren gestuurd kon de weg naar Peking worden vervolgd.

Net als de vorige expeditie moest ook deze bergen oversteken. Dit was geen geringe opgave ieder geschenk moest veilig aan de andere kant komen, ook de dieren. Voor de osjes moest een speciale draagstoel gemaakt worden. Er was zoveel mankracht nodig om over de bergen heen te komen dat de ambassadeur uit eigen zak tweehonderd extra koelies moest inhuren. Hij klaagde bitter dat zijn voorganger dit soort problemen nooit gehad had en dat, terwijl hijzelf buiten de steden moest blijven, Keizer en De Goyer vaak met veel eerbetoen waren onthaald.¹⁰ Zoals we echter gezien hebben bij de beschrijving van de vorige expeditie kregen ook Keizer en De Goyer niet altijd een even warme ontvangst (pagina 13).

Maart bracht de ambassadeur in Hangzhou, tijdens een onderhoud met de commandant van die plaats probeert hij te polsen hoe een Nederlands schip in nood op die kust ontvangen zou worden. Tijdens dit gesprek begon Van Hoorn te twijfelen aan de betrouwbaarheid van zijn Chinese tolk en hij dreigde hem te vervangen. Dit is één van de weinige keren dat Dapper schrijft over problemen met de vertaling van gesprekken of documenten, al zullen ze dat probleem toch vaker zijn tegengekomen. Ondanks het gebrek aan vertrouwen in de vertaling had het gesprek voor Van Hoorn toch een positieve afloop. Na enig aandringen zei de veldheer toe dat Nederlandse schepen langs zijn deel van de kust vriendelijk ontvangen zouden worden. Om de proef op de som te nemen schreef Van Hoorn een brief aan Harthouwer waarin hij hem opdroeg om een schip, onder het mom van een reis naar Japan, naar Ningpo te sturen, een havenstad nabij Hangzhou. Mocht de ontvangst tot minder vriendelijk zijn dan gehoopt dan moest het schip alsnog doorzeilen naar Japan.¹¹ Over het succes of falen van deze missie wordt later niet gerept.

Niet alleen in Fuzhou maar ook tijdens de reis naar Peking werd ervoor gewaakt diplomatie en handel te vermengen. Een stadhouder die graag wapens en bloedkoraal wilde kopen werd verteld dat dat niet kon maar, dat hij wel enkele geschenken kon krijgen. Net als andere ambtenaren voor hem aarzelde hij iets van buitenlanders aan te nemen voordat zij de keizer hadden bezocht, maar na geïnformeerd te hebben wat zijn voorgangers hadden gedaan wilde hij wel enkele klingen accepteren.¹²

Er zijn vele sluizen in het keizerlijk kanaal, dat het noorden en zuiden van China met elkaar verbindt. Tijdens het schutten van de barken door één van die sluizen, spraken de gezanten met enkele lokale bestuurders, onder andere over de situatie op Taiwan, Zij verzekerden de Nederlanders dat het gezantschap en de geschenken die het meebracht bij de keizer zeker in de smaak zouden vallen. Ze twijfelden niet aan de goede afloop en hoopten zelf ook dat de handel weer hervat zou worden zodat de boeren in het district hun producten weer kwijt konden.¹³ Vijf

10 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 290-291.

11 *ibidem*, 305-307.

12 *ibidem*, 322.

13 *ibidem*, 324

maanden eerder was er een gezant uit Peking door het gebied gereden om de dorpen en steden onder het centraal gezag te brengen, hij had ook opdracht gekregen Taiwan onder de keizer te brengen, mocht dat niet lukken dan had hij de autoriteit om de nog bewoonde kustplaatsen te vernietigen of blokkeren zodat er geen schip in of uit zou kunnen.¹⁴ Het was blijkbaar de bedoeling om de opvolgers van Koxinga op Taiwan van het vasteland, en de rijkdom die het bood, af te snijden. Een paar dagen voor de aankomst van de Nederlanden was er een andere gezant langs gekomen, onderweg naar Taiwan, men was erg benieuwd wat de uitkomst van zijn missie zou zijn.¹⁵ Een einde aan het conflict met de opvolgers van Koxinga zou immers ook een einde kunnen betekenen aan de ontruiming van de kust en het verbod op overzeese handel.

Zowel in Kanton als in Fuzhou hadden de Nederlanders ondervonden dat de Chinese bestuurders hen niet graag toestemming gaven China te verlaten, met als reden dat zij dan zelf streng gestraft konden worden. De Nederlanders waren hier wat sceptisch over maar twee weken gaans voor Peking kwam het gezantschap een sleep van twintig grote barken tegemoet die een nieuwe veldheer naar Fuzhou bracht. Zijn voorganger had het vertrek van de Nederlandse schepen met zijn baan moeten bekopen. De onderkoning werd mede-verantwoordelijk gehouden en moest, zo werd de Nederlanders verteld een boete van 2000 Tael betalen.¹⁶

Op 20 juni kwam het gezelschap dan eindelijk aan in Peking,¹⁷ na een reis van, in totaal, zes maanden. Zoals Dapper het uitdrukte.

„Gekomen binnen de poorte van Peking dankten zy Gode voor zijne genade, die hen tot dus vere in redelijke gezondheid, door eenen weg van zoo veel mijlen, met toebrenging daer over van zes maenden, zoo te water als te lande, en door en verby trekken van zeven en dertigh Steden, driehonderd vijf en dertig dorpen, en vier en dertig Pagoden, geholpen had.”

Peking

Na door de stoffige, van mensen krioelende straten van Peking bij het paleis aan te zijn gekomen werden Van Hoorn en Nobel apart genomen door enkele secretarissen. Zij wilden allereerst weten waar de levende have vandaan kwam, hoe oud de beesten waren en hoe ver ze op een dag konden lopen. Daarnaast, wilden zij duidelijkheid over de rang van de zoon van de ambassadeur, met zijn dertien jaar veruit het jongste lid van de groep. Kort daarna kwam een rijkskanselier om de brief voor de keizer op te halen. Deze werd, enigszins overhaast, voor de dag gehaald in geel laken gewikkeld en overhandigd, dat een brief aan de keizer niet als een kattenbelletje afgegeven kon worden was goed doorgedrongen.¹⁸

Al vroeg de volgende morgen kregen de Nederlanders de keizer te zien, hij was namelijk geïnteresseerd in de paarden en ossen en wilde deze persoonlijk inspecteren. De dieren, waar hij overigens erg mee in zijn schik was, waren niet het enige waarin hij geïnteresseerd was. Hij wilde ook weten van hoe ver zijn gasten gekomen waren en wie hen gezonden had. De ambassadeur legde uit dat hun prins in Holland aan de Gouverneur Generaal in Batavia opdracht had gegeven een gezantschap naar China te zenden en dat deze hem en zijn metgezellen op pad had gestuurd.¹⁹ Een onwaarschijnlijk verhaal, de toen zestien jaar oude Willem III bevond zich niet in een positie van waaruit hij de VOC kon commanderen. Veel waarschijnlijker is dat deze uitleg simpeler en voor de Chinezen acceptabeler werd gevonden. Het idee van een republiek en, erger, een bedrijf dat zich als een soevereine staat gedroeg, paste niet in het Chinese wereldbeeld. Keizer en De

¹⁴ Dapper, *Gedenkwaardig bedrijf*, 325

¹⁵ *ibidem*, 328

¹⁶ *ibidem*, 345

¹⁷ *ibidem*

¹⁸ *ibidem*, 348

¹⁹ *ibidem*, 350

Goyer hadden al ondervonden hoe lastig het kon zijn in China het Nederlandse politieke stelsel uit te leggen.

Later die dag volgde de inspectie van de overige geschenken, hierbij waren twee van de raadsheren aanwezig die tijdens de minderjarigheid van de keizer over het rijk heersten. Zij wilden weten, of de Nederlanders in vrede leefden met Perzië en Bengalen, de landen waar de dieren vandaan kwamen. Ook wilden zij weten wat voor granen er in Nederland groeiden.

De 22^e mei kregen de gezanten van de tolk Genko te horen dat ze binnen drie dagen een audiëntie bij de keizer konden verwachten, dit werd niet helemaal geloofd, maar men hield zich toch gereed. Diezelfde dag kwamen een aantal mandarijnen in opdracht van de raadsheren vragen of de Nederlanders wellicht nog bloedkoraal voor de keizer te koop hadden. Maar zelfs op keizerlijk verzoek werd geweigerd om handel te drijven. De mandarijnen werd verzekerd dat alle meegebrachte goederen ter beschikking van de keizer stonden, maar verkopen was uitgesloten, hierop vertrokken zij weer.²⁰

De volgende ochtend zou het gezantschap de overgebleven geschenken aan de keizer overhandigen. Zij, en de goederen, werden naar een binnenplaats gebracht waar een rijkskanselier al stond te wachten. Na enige tijd kregen ze gezelschap van een ander, groter, gezantschap uit Ryukyu, dat die dag haar afscheidsgeschenken zou krijgen. Enkele uren wachten brachten echter geen keizer, iedereen kon weer gaan. Enkele uren na thuiskomst kregen de Nederlanders te horen dat de keizer later toch nog gekomen was en dat hij de geschenken in ontvangst had genomen.

Een aantal dagen later zou er nog een audiëntie bij de keizer volgen, maar voor het zover was hadden de rijkskanseliers nog enkele vragen. Zij wilden meer weten over de ligging en ouderdom van de Republiek. Het zal Van Hoorn goed gedaan hebben dat ze ook vroegen wat voor goederen er te koop waren. De eerste keer dat handel ter sprake kwam. Nadat de kanselier was vertrokken maakten de lipous het karwei af, in uitputtend detail. Zelf de staarten van de Hollandse schapen en hazen konden op belangstelling rekenen. Op de 25^e mocht het gezantschap voor de troon verschijnen en, na de nodige buigingen, een kom bonensoep, drinken met de keizer. Ook bij deze audiëntie vonden geen gesprekken of onderhandelingen plaats, de Nederlanders mochten zich koesteren in de aanwezigheid van de zoon des Hemels.

Niet lang daarna kregen de Nederlanders van de lipous de gelegenheid om een brief op te stellen met daarin hun verzoeken aan de keizer, na het raadplegen van de uit Batavia meegekregen instructies kwamen zij tot de volgende lijst:

- I. Onbepaalde toegang tot China, met zoveel schepen als gewenst
- II. Toegang tot de haven van Fuzhou en vier andere steden.
- III. Mogelijkheid tot handeldrijven met wie dan ook, zonder de tussenkomst van factoors.
- IV. De mogelijkheid zijde uit te voeren. Daarnaast wilden ze voortaan op de hoogte worden gesteld van andere exportverboden.
- V. Toestemming om voedsel en andere voorraden voor de schepen in te slaan.
- VI. Geen wachttijden meer na het aankomen van de schepen, de handel moet gelijk kunnen beginnen en schepen moeten op eigen gelegenheid kunnen vertrekken. Zonder op toestemming uit Peking te wachten dus.
- VII. Toestemming om loges te mogen huren in de havensteden waar ze handel wilden drijven.

De bovenstaande punten wilden zij bekrachtigd zien in een verzegelde brief van de keizer. Naast dit eisenpakket werd ook een lijst met geschenken bijgevoegd die de ambassadeur persoonlijk aan de keizer zou doen.²¹

De 27^e kwamen de Lipous vragen waarom de Nederlanders over Fuzhou waren gekomen, in plaats van Kanton, was dit de kortste route? Van Hoorn vroeg hen, wellicht om tijd te winnen en

²⁰ Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 352

²¹ *ibidem*, 358

nog even over het antwoord na te kunnen denken, of de vraag op schrift gesteld kon worden. Een dag later werd inderdaad een brief gebracht waarin gevraagd werd waarom ze niet via Kanton waren gekomen, hoewel de keizer dat geboden had, welke weg korter was en hoe de Nederlander schepen langs de vele klippen en rotsen bij Kanton kwamen. Van Hoorn liet antwoorden dat ze vanwege de oorlog een andere route hadden genomen, dat Kanton, afhankelijk van de wind, drie á vier dagen minder zeilen was en dat hij, noch zijn metgezellen ooit naar Kanton waren geweest en dus niet wisten hoe de schepen langs de rotsen kwamen. Wel wisten ze dat daar in de buurt enkele schepen van de VOC vergaan waren.

Tijdens het beantwoorden van deze vragen kwamen er twee lipous om monsters te halen van de persoonlijke geschenken voor de keizer. Toen zij, zoals veel van de mandarijnen die in de Nederlandse loge kwamen vroegen naar koopwaar kregen ook zij te horen dat de ambassadeur geen handel kon drijven maar dat iedereen die de Nederlanders behulpzaam was op geschenken kon rekenen. Deze weinig subtiele poging tot omkoping werd van de hand gewezen. Niemand, zeiden ze, mocht geschenken aannemen.²² De verklaring van de gevolgde route beviel de lipous niets. Er was een keizerlijk bevel uitgevaardigd om via Kanton te reizen en dat diende opgevolgd te worden. Na enige ruggespraak antwoordde Van Hoorn dat hij niets van dat bevel wist en slechts naar de instructies van de Gouverneur-Generaal had gehandeld.²³ De tweede juni volgde weer een onderhoud met de lipous, over een voorstel om aan de hoogste mandarijnen die met de Nederlanders te maken hadden geschenken te geven.

In de instructies die Van Hoorn en de zijnen mee hadden gekregen uit Batavia stond dat er geschenken moesten worden gegeven aan de hoge mandarijnen waarmee ze te maken kregen, zodra de keizer zijn aandeel had gehad. Het ging om de regenten, de rijkskanseliers, de lipous en hun secretarissen. Er was een lijst opgesteld met wat iedere rang zou ontvangen. Naast verschillende stoffen en Europese producten waren daar ook barnsteen en bloedkoraal en de hoorn van een eenhoorn (oftewel, de tand van een Narwal) bij. Toen, het voorstel werd ingediend, was de reactie onverwacht. Een mandarijn waarschuwde de Nederlanders, de dag voor het onderhoud, dat de regenten niet blij waren dat de Nederlanders van hun bestaan en rol wisten.²⁴

De rol van deze raadsheren was hen uitgelegd door een commandant die de Nederlanders onderweg naar het noorden waren tegengekomen. Hij wilde hier pas over vertellen nadat hij zijn personeel de kamer uit had gestuurd. Hij adviseerde de Nederlanders hun best te doen deze vier mannen aan hun kant te krijgen.²⁵ Overigens was hun informatie achterhaald toen zij in Peking aankwamen, één van de regenten was reeds overleden, een ander bijna in ongenade gevallen.²⁶

Toen hier door de Lipous inderdaad over doorgevraagd werd, verklaarden zij hun kennis door te zeggen dat zij hen simpelweg in het paleis hadden gezien. Verder vroegen de Lipous Van Hoorn of het hun bedoeling was om ieder jaar naar Peking te komen, dit hadden zij begrepen van een mandarijn uit Fuzhou. Er werd geantwoord dat dit zeker niet de bedoeling was, dat ze alleen handel wensten te drijven.²⁷ Een paar dagen later kwamen de Nederlanders er achter dat de lijst met geschenken voor de hoge mandarijnen slecht was gevallen. De gezanten werden te verstaan gegeven dat het in het verleden weliswaar voorgekomen was dat ambassadeurs probeerden geschenken te geven aan de hoge ambtenaren, maar dat het toch echt niet de bedoeling was. Diegenen die het tegendeel beweerden moesten niet geloofd worden. Niettemin was het voor lagere ambtenaren kennelijk een veel kleiner probleem geschenken aan te nemen. De mandarijn verantwoordelijk voor het leveren van het eten werd vijf el rood stamet (een grove, dunne wollen stof) aangeboden, die hij zonder morren accepteerde.

22 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 360

23 *ibidem*, 361

24 *ibidem*, 363

25 *ibidem*, 284-85

26 J.E. Wills, *Embassies and illusions : Dutch and Portuguese envoys to K'ang-hsi, 1666-1687*, (Cambridge, MA 1984) 73

27 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 364

Net zoals hun voorgangers zouden ook Van Hoorn en de zijnen drie feestmalen krijgen voor hun vertrek uit Peking. Op negen juni kregen ze te horen dat de eerste van die maaltijden over drie dagen plaats zou vinden, binnen tien dagen zou wellicht al het vertrek volgen. De eerste maaltijd, in het huis van één van de Tatans, of rijkskanseliers, vond plaats zonder gesprekken, maar onder het genot van een enorme hoeveelheid eten, voornamelijk vlees, die de Mantsjoe, vonden de Nederlanders, op een nogal onbeschaafde wijze naar binnen werkten.

De tijd begon nu te dringen, er was nog geen antwoord gekomen op de verzoeken die ze tijdens hun tijd in Peking hadden ingediend. De tweede brief die ze uit Peking ontvangen hadden, toen ze nog in Fuzhou waren, leek destijds hoopgevend, maar ondertussen hadden zij in Peking nog geen bevestiging gekregen van wat er uiteindelijk besloten was. Als het antwoord te dicht voor vertrek zou komen zou er geen tijd meer zijn om, indien nodig, over wijzigingen te onderhandelen. Bovendien wilde men nog vragen of de schepen die de ambassadeur in Fuzhou zouden komen ophalen handel mochten drijven, men kan zich afvragen waarom dit laatste verzoek niet eerder was ingediend. Daarom, werd een briefje geschreven aan de lipou, om te vragen of ze het antwoord van de keizer acht of tien dagen voor vertrek zouden kunnen ontvangen, onder het voorwendsel dat ze dan genoeg tijd zouden hebben het antwoord goed te begrijpen.²⁸ Ze kregen als antwoord dat dit verzoek het beste tijdens de volgende maaltijd kon worden ingediend. Twee dagen later kwamen er echter een lipou om te informeren naar het precieze verzoek, zijn antwoord kwam er op neer dat ze het antwoord van de keizer zouden krijgen wanneer de keizer een antwoord voor hen had en niet eerder. Ze hoefden er niet aan te twifelen dat het zou komen, ze hadden een brief voor de keizer gebracht en de keizer zou hen niet zonder brief laten vertrekken.²⁹ Tijdens de maaltijd, op de zestiende, die net zo verliep als de eerste, bleek dat de Tatan het briefje niet meer hoefde te zien, hij had de inhoud al van de lipou vernomen.

Op de ochtend van de zeventiende juli werd het gezelschap naar het paleis geroepen om daar hun geschenken in ontvangst te nemen, tijdens deze ceremonie kregen zij de keizer zelf niet te zien. De geschenken, ook voor de Gouverneur Generaal maar niet voor de prins, bestonden uit hoeveelheden zilver en stoffen. Er werd hen verzekerd dat ze binnen een dag of drie, vier hun antwoorden zouden hebben.³⁰ De Nederlanders zelf hadden in hun loge nog een onbekende hoeveelheid geschenken liggen, meegenomen om aan hoge ambtenaren te geven. Nu echter duidelijk was dat niemand die er in Peking toe deed ze aan zou nemen werd een verzoek ingediend om het overschot te mogen verkopen. Op dit verzoek kwam echter geen antwoord. Hoewel Van Hoorn kennelijk bereid was om het onderscheid tussen diplomatie en handel te laten varen kwamen er juist nu geen Chinezen meer bij de loge in de hoop goederen te kopen, wat eerder tijdens het verblijf wel gebeurd was.

Het einde van het verblijf in Peking wordt in Dapper, om het zacht uit te drukken, kort samengevat. Van de laatste keizerlijke maaltijd op de twintigste, waarbij, volgens Dapper, dan eindelijk toch „na lang aenhouden en veel stribbelens” het antwoord van de keizer aan de gouverneur-generaal werd overgedragen, gaat hij nog in dezelfde paragraaf over op de vijfde augustus en het vertrek uit Peking. Wat er tijdens de tussenliggende dagen gebeurde wordt niet verteld. Men kan zich voorstellen dat de ambassadeur de laatste dagen nog probeerde om toestemming te krijgen de overgebleven geschenken te verkopen of zekerheid te krijgen over de inhoud van de brief maar daarover wordt met geen woord gerept.³¹

Het dagregister dat tijdens de reis was bijgehouden³² is aanmerkelijk vollediger, hierin komen we er onder ander achter wat er met de overgebleven geschenken gebeurde. Op de 26^e kwamen

28 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 366

29 *ibidem*, 366

30 *ibidem*, 368

31 *ibidem*, 369

32 Nationaal Archief, Den Haag, Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 1265

zes mandarijnen naar het verblijf van de Nederlanders, hun eerste taak was de goederen te inspecteren die de Nederlander nog wilden verkopen, uit deze voorraad wilden zij enkele aankopen voor de keizer uitkiezen. Van Hoorn probeerde de mandarijnen ervan te overtuigen de goederen als een geschenk aan de keizer te beschouwen. Toen duidelijk werd dat dit niet ging gebeuren verliet Van Hoorn, volgens het dagregister, de ruimte en liet de onderhandelingen over aan Nobel, ze probeerden, tot op het laatste moment, de scheiding tussen handel en diplomatie te handhaven. Wellicht in een poging om van handel toch een soort van geschenk te maken bood Nobel de goederen aan voor een flink verlaagde prijs, maar het mocht niet baten, uiteindelijk kochten de mandarijnen niets, de keizer had pakhuizen vol met luxegoederen, beter dan wat de Nederlanders konden bieden, en geen interesse om wat dan ook van hen te kopen.³³

Twee dagen later, kort nadat de gezanten voor de tweede keer geschenken van de keizer hadden gekregen, kwam de mededeling dat de verkoop van de overgebleven goederen kon beginnen, onder deze goederen bevonden zich vijftig brillen en bijna honderd neushoorn hoorns. De eerste paar dagen durfden de gewone handelaren de loge, waar de handel plaatsvond, niet binnen te gaan, dit betekende echter niet dat de handel slecht liep of dat er geen concurrentie was. De hoge heren van het hof hadden hun vertegenwoordigers er op uit gestuurd om de meest uitgelezen goederen op te kopen, het roodste bloedkoraal, de grootste stukken sandelhout. Kennelijk was de inhoud van hun pakhuizen niet zo indrukwekkend als die van de keizer. Geen van de factoren wilde zijn meester teleurstellen, als gevolg was er, ondanks het redelijk beperkte aantal handelaren, toch felle concurrentie.

Op vier augustus was het dan eindelijk zo ver, de langverwachte antwoorden op de Nederlandse verzoeken werden overhandigd. Niet, zoals in Dapper staat beschreven, tijdens het laatste afscheidsmaal, maar in het ministerie van ceremoniën. Er waren, in totaal, vier brieven. Een, gewikkeld in gele stof, was door de keizer zelf aan de gouverneur generaal geschreven. De overige brieven waren in zijn naam door ambtenaren opgesteld, allen waren verzegeld. Bij de overhandiging werd er bij verteld dat de eerste van de drie brieven ging over de ontvangen geschenken, de twee over het feit dat het volgende gezantschap over Kanton zou moeten reizen en dat de derde Van Hoorn en zijn metgezellen toestemming gaf om in Fuzhou voedsel in te slaan voor de thuisreis. Toen de ze de brieven echter wilden openen om die door de tolken te laten vertalen werden zij tegengehouden, het was niet de bedoeling, het was nog nooit gebeurd, dat gezanten hun brieven voor thuiskomst openden. Bij aankomst in Fuzhou zouden ze wel verdere uitleg kunnen krijgen. Op de vraag of ze in Fuzhou ook handel zouden mogen drijven, de vloot die hen kwam halen zou ook handelswaar meenemen, kregen ze te horen dat ze na aankomst van de vloot maar naar Peking moesten schrijven en dat er dan antwoord zou komen. Terug in de loge probeerden de Nederlanders alsnog een vertaling van de documenten te laten maken, toen de autoriteiten dit merkten dreigden ze de tolken en schrijvers te laten onthoofden als de documenten geopend werden.

De volgende dag werden alle geschenken, die de Nederlanders in Peking hadden gekregen op karren geladen om ze naar de schepen te brengen waarmee de groep, door het keizerlijk kanaal naar het zuiden zou varen. In een laatste poging toezeggingen voor de handel te krijgen vroegen zij om nog een laatste maal met de lipous te mogen praten, één van hen kwam naar de loge. Zij vroegen hem om details van de inhoud van de brieven. Tot hun verrassing vertelde hij dat één van de brieven de Nederlanders toestemming gaf om jaarlijks met drie schepen en 300 manschappen naar China te komen en daar handel te drijven, eerder was daar met geen woord over gerept, de derde brief zou alleen toestemming geven om in Fuzhou eten in te slaan. Hoewel ze zonder de brief te lezen geen zekerheid konden hebben, en er altijd de mogelijkheid bestond dat ze door een vertaalfout de lipou verkeerd hadden begrepen, leek de missie met deze toevoeging dus op de valreep toch nog een succes te worden.

33 Nationaal Archief, Den Haag, Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 1265

Ten langen leste kwam dan toch het vertrek. Opgelucht, na „een gevangenschap van zes weken”³⁴, konden ze dan toch de stad verlaten. Tijdens hun verblijf hadden zij, behalve voor audiënties, geen toestemming gekregen hun loge te verlaten.

De lange terugweg

De terugweg, die drie maanden zou duren, verliep tamelijk voorspoedig. Tijdens de terugreis werden veel van dezelfde plaatsen aangedaan als op de heenweg. Nu de keizer zijn geschenken had gekregen en de ambassadeur hem de nodige eer had bewezen voelden de bestuurders van die plaatsen zich vrijer om de geschenken aan te nemen de hen op de heenweg waren aangeboden, of in elk geval delen daarvan. Ze zorgden er wel voor, in ruil, ook geschenken te geven, zoals fruit en rijst. Zelfs nu waren ze echter voorzichtig, de ontvangen geschenken mochten niet te groot zijn. Sommigen gaven de voorkeur aan geschenken die nuttig konden zijn bij de oorlogvoering, zoals pistolen en klingen, boven stoffen en andere kostbaarheden. In zeker één geval werden aan de ambassadeur zelf zijden stoffen aangeboden maar hij liet deze terugsturen, wellicht omdat hij dacht ze uiteindelijk toch niet het land uit te zullen krijgen, vanwege het exportverbod.³⁵ Ondanks dat niet alles wat werd aangeboden ook werd aangenomen hadden de Nederlanders wel de indruk dat het geven van geschenken hun reis soms kon versnellen.

Terug in Fuzhou

Het vorige gezantschap had bij hun terugkomst een heldenontvangst gekregen in Kanton, in Fuzhou liep het voor Van Hoorn en de zijnen anders toen zij op twee november aankwamen. Niet alleen werden alle kisten, tot de bagage van de ambassadeur aan toe doorzocht;³⁶ uiteindelijk werd, op last van de veldheer, zelfs geëist dat de Nederlanders alle Chinese stoffen die onderweg gekocht hadden aan hem zouden verkopen. Mocht dit worden geweigerd, dan zouden ze simpelweg in beslag worden genomen.³⁷

Het verschil in ontvangst is overigens niet geheel vreemd, aangezien de aanwezigheid van de Nederlanders de vorige legercommandant van Fuzhou zijn baan en de onderkoning een flinke boete had gekost. Bij deze laatste lag kennelijk nog een wat bittere smaak in de mond. Kort nadat aankomst in Fuzhou werden de Nederlanders door hem uitgenodigd voor een maaltijd. Tijdens het eten vroeg hij hen of ze, nu ze zelf in Peking waren geweest, eindelijk geloofden dat hij hen steeds de waarheid had verteld. Hij memoreerde de hem opgelegde boete maar zei dat er verder niet over gesproken zou worden. Van Hoorn haastte zich de onderkoning er van te verzekeren dat de Nederlanders niets dan goeds over hem dachten.³⁸

Wat ongetwijfeld bijdroeg aan de spanningen was de aankomst van de schepen die naar Fuzhou gekomen waren om de ambassadeur op te halen en die zich bij enige eilandjes voor de kust ophielden. Op weg naar het zuiden waren de Nederlanders een faktor tegengekomen die hen vertelde dat er midden juli een boodschapper naar Peking gestuurd was om de keizer over de aankomst van deze schepen te berichten, hij had ook een brief voor de ambassadeur zelf bij zich, maar kennelijk hadden boodschapper en gezantschap elkaar onderweg gemist.³⁹ Hij wist de Nederlanders ook te vertellen dat de bemanningen geen toestemming hadden gekregen om aan land te gaan, een situatie die nog niet veranderd was tegen de tijd dat het gezantschap weer in Fuzhou was.

34 Nationaal Archief, Den Haag, Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 1265

35 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 371-372

36 *ibidem*, 380

37 *ibidem*, 386

38 *ibidem*, 379

39 *ibidem*, 374

Een andere factor was dat in de stad een 'Mantsjoe' verwacht werd, uit Peking. De gedachte aan extra controle uit de keizerlijke stad was kennelijk voldoende om de lokale gezaghebbers bevreesd te maken gezien te worden over de schreef te gaan. Uitvoer van zijde was verboden, dus er zou ook geen el zijde het land uit gaan, ook al waren het maar een paar lappen. De controle voor vertrek was dan ook streng. De konbon zelf kwam er aan te pas, geen kist werd ongeopend gelaten, ook de keizerlijke geschenken werden gecontroleerd.⁴⁰ Tijdens hun verblijf in Fuzhou waren de Nederlanders al gedwongen om alle stoffen die zij onderweg gekocht hadden aan de veldheer te verkopen. Pogingen om nog andere producten te mogen kopen liepen aanvankelijk op niets uit, ook nadat werd aangeboden om alleen met het in Peking gekregen zilver inkopen te doen, op die manier zou het edelmetaal immers in het land blijven, kwam er geen toestemming. De veldheer zei dat hij het argumenten wel begreep, maar dat hij de bevelen van de keizer had op te volgen, net zoals de ambassadeur de bevelen van de Gouverneur Generaal had op te volgen.

Maar het was niet allemaal kommer en kwel. Hoewel er aanvankelijk alleen overeenstemming kon worden bereikt over het aflossen van de schulden van de Chinese handelaren, werd, na enige aarzeling, de veldheer bereid gevonden de overgebleven geschenken op te kopen. Wat betreft de goederen die op de nieuw aangekomen schepen lagen bleven de Chinezen echter onverbiddeijk, die mochten niet worden verkocht zonder dat er opnieuw toestemming was gekomen uit Peking. Pogingen om de Chinezen er van te overtuigen dat deze schepen onder het oorspronkelijke gezantschap vielen en daarom dus in feite al toestemming hadden liepen op niets uit. Er werd wel toestemming gegeven 360 kilo *Radix China* te kopen, een wortel die tegen huidandoeningen werd gebruikt, al werd dit uiteindelijk door de Nederlanders te weinig bevonden om er de moeite voor te doen. Op het laatst gaf de onderkoning zelfs toestemming voor het inkopen van kleine hoeveelheid porselein, omdat ze van zo ver waren gekomen.⁴¹ Een vertegenwoordiger van de onderkoning kwam met een moeilijk te weigeren voorstel, als de Nederlanders in Fuzhou zilver achter zouden laten als onderpand, dan zou hij er voor zorgen dat er een lading zijde naar Tinghay werd gebracht, een nabijgelegen verwoeste en verlaten stad, waar de Nederlanders het dan discreet zouden kunnen inladen. Uit een gebrek aan vertrouwen of angst ontdekt te worden werd op dit voorstel niet ingegaan. Wel werden kort voor vertrek nog enkele lappen zijden geleverd, als geschenk voor Van Hoorn en de Gouverneur Generaal.

Hoewel het merendeel van de goederen die oorspronkelijk met Van Hoorn mee waren gekomen nu waren verkocht of vergeven waren er een aantal bloedkoralen kettingen overgehouden om als afscheidsgeschenk te kunnen geven aan de veldheer, de onderkoning en andere notabelen. Zoals inmiddels bekend is was het accepteren van geschenken iets waar de hoge Chinese ambtenarij omzichtig mee om ging. De veldheer toonde dan ook de nodige aarzeling, weigerde zelfs eerst, maar liet uiteindelijk het geschenk aan een vertegenwoordiger geven omdat er teveel getuigen waren tijdens de audiëntie van de Nederlanders om het persoonlijk aan te nemen. De onderkoning, daarentegen, voelde zich kennelijk zeker genoeg om het ten overstaan van zijn hofhouding te aanvaarden.

Niettemin was men er wel op gebeten om de buitenlanders het land uit te krijgen, tijdens haast ieder onderhoud dat de Nederlanders hadden met het lokale gezag werd gevraagd wanneer zij klaar zouden zijn voor vertrek. Toen de tijd eenmaal kwam om de in Fuzhou gekochte voorraden in te laden moet de druk bepaald hoog zijn geweest om hun gasten weg te werken voor de 'Mantsjoe' uit Peking zou komen. Het beladen ging zo gehaast dat een deel van de levende have het niet overleefde.⁴² Op de 29^e november lichtte het jacht Bleiswijk het anker en zakte het gezantschap de rivier af in de richting van de overige schepen die bij de monding van de rivier lagen. Eenmaal voorbij het fort dat de ingang van de rivier bewaakte werd nog een laatste bericht naar Fuzhou gestuurd. Weer werd verzocht om de op die vier nieuwe schepen meegebrachte goederen te mogen verkopen. Maar, nu ze buiten bereik van de Chinezen waren werd er nog een

40 Dapper, *Gedenkwaardig bedryf*, 390

41 ibidem, 388

42 ibidem, 390

voorstel gedaan; als de keizer handel toe zou staan, dan zouden zij de gouverneur-generaal er wel toe weten te bewegen om de sterkte op Quelang aan de keizer terug te geven. Het idee dat de Chinezen gewapenderhand tot handeldrijven konden worden gedwongen was dus nog altijd niet helemaal dood, ondanks de slechte ervaringen met die methode in de daaraan voorafgaande decennia. In het antwoord uit Fuzhou werd dit laatste voorstel straal genegeerd, voor het overige werd gezegd wat er altijd werd gezegd, namelijk dat het niet kon, dan met toestemming van de keizer. De ambassadeur werd bovendien gewaarschuwd dat nu langer blijven de kansen voor het volgende jaar geen goed zouden doen.⁴³ De vloot bleef enige dagen in de 'Nederlandse haven' liggen, tijdens hun verblijf daar kwamen er meerdere keren jonken om te vragen wanneer ze weg zouden gaan. Op de vijftiende werd hen gevraagd om, als ze nog langer zouden blijven, tenminste ergens tussen de eilanden te gaan liggen zodat zij niet zouden worden gezien. Er was al aan de keizer geschreven dat zij op de twaalfde weg zouden zeilen, het zou dus niet gepast zijn als de schepen nu nog werden gezien.⁴⁴ Twee dagen later werden de ankers voor het laatst uit de bodem van de Min getrokken en vertrokken de vier schepen naar Batavia. Al met al was de hele reis overigens wel winstgevend geweest, De handel die in Fuzhou gedreven was had fl 425.153,- opgeleverd, de kosten daar waren fl 70.045,-. In Peking was fl 21.891,- verdiend, terwijl het sturen van het gezantschap en de geschenken die zij hadden meegenomen in totaal fl 132.130,- hadden gekost. Totale winst, fl 244.868,-.⁴⁵

Het resultaat

Van Hoorn had van zijn reis een aantal brieven meegenomen voor de hoge heren in Batavia. Hij had in China al hints gekregen dat er toestemming in zou staan om handel te drijven maar in Batavia was het moment van de waarheid gekomen, de brieven konden eindelijk worden geopend en vertaald. De brief van de keizer zelf bevatte alleen de gebruikelijke plichtplegingen en een beschrijving van de geschenken die de keizer had meegegeven voor de gouverneur generaal.⁴⁶ De eerste twee brieven die zijn ministers hadden meegegeven waren nauwelijks interessanter, de eerste bevatte allen een bevestiging dat de gezanten in Peking waren geweest, de tweede herinnerde de bestuurders in Batavia er aan dat het niet de bedoeling was dat ze via Fuzhou reisden. De laatste brief begon met een overzicht van de verzoeken die Van Hoorn aan het hof had gedaan. Na het raadplegen van de geschiedenisboeken waren de mandarijnen, zoals verzocht, tot een beknopt overzicht gekomen van goederen die wel of niet mochten worden uitgevoerd, maar daarbij werd benadrukt dat die handel alleen in Peking mocht plaatsvinden, tijdens een tributmissie. Naast een bevestiging van het beleid van de vorige keizer, dat ze eens in de acht naar Peking en eens in de twee jaar naar Kanton mochten komen, werd er ook toestemming gegeven om, waar ze ook aan land kwamen, voedsel in te kopen voor de schepen, al zou er wel streng op worden toegezien dat ze niet meer kochten dan strikt noodzakelijk. Hoewel beperkter dan wat ze verzocht hadden, leek het toch geen beroerd resultaat. De deur stond in elk geval nog open. Ware het niet dat er waarschijnlijk sprake was van een vertaalfout, eerder, in januari 1667 was er in Fuzhou namelijk bericht angekommen dat alle handelsprivéleges zouden worden opgeschort⁴⁷ Men had in Batavia al twijfels over de kwaliteit van de vertalingen, de Chinezen van Batavia kwamen namelijk uit het zuiden van het land en geen van hen was de taal van het hof machtig,⁴⁸ daarbij kwamen dan ook nog eens de verschillende verhalen die ze in China te horen hadden gekregen over de inhoud van de brieven. In 1668 kwam er een einde aan de onzekerheid, er was dat jaar op goed geluk weer een schip naar China gegaan maar ditmaal kregen ze uit Peking bericht dat er geen handel gedreven mocht worden. Weliswaar konden er toch wat

43 Dapper, *Gedenkwaerdig bedryf*, 395

44 *ibidem*, 396

45 Van Dam, *Beschryvinge*, 740.

46 *ibidem*, 771.

47 Wills, *Pepper*, 137

48 Van Dam, *Beschryvinge*, 740.

goederen verkocht worden om uitstaande schulden af te lossen, en onder de toonbank viel ook nog het een en ander te regelen, maar dit zette alles tezamen toch te weinig zoden aan de dijk om de reis naar China te rechtvaardigen.

VERGELIJKING

De resultaten van de twee gezantschappen die hierboven zijn omschreven ontlopen elkaar niet veel. Geen van beide slaagden zij er in om de Chinese markt open te breken. Maar kwam dit doordat beide gezantschappen in dezelfde fouten vervielen of zijn er wel degelijk pogingen gedaan om de kans op succes te vergroten?

De omstandigheden

De twee gezantschappen kregen te maken met verschillende politieke situaties. De eerste trof de Shunzhi keizer op de troon, met een relatief open instelling tegenover buitenlanders. Dat hij redelijk positief tegenover buitenstaanders stond, was dat alleen een voordeel. Die open houding had er ook voor gezorgd dat de jezuïeten met hun kennis van de astronomie welkom waren aan het hof, waar zij hun uiterste best deden de Nederlanders dwars te zitten. Het is onmogelijk vast te stellen, of zij doorslaggevend waren voor het falen van de eerste missie, maar Adam Schal had, zoals we zagen, in elk geval zijn best gedaan om te zorgen dat de Nederlanders onverrichter zake terug zouden keren.

Toen Van Hoorn in Peking verbleef was de macht nog in handen van de raadgevers van de keizer. De Kangxi keizer, die uiteindelijk bijna 62 jaar op de troon zou zitten, zou de macht niet lang na hun vertrek zelf in handen nemen. Tijdens het bewind van de raadgevers kwamen de jezuïeten steeds meer onder druk te staan. Niet iedereen was gecharmeerd van hun astronomische theorieën, die soms recht tegen de traditionele Chinese kosmologie in gingen. Nadat zij er van beschuldigd waren dat een door hun bepaalde begrafenisdatum de dood van een concubine had veroorzaakt zank hun invloed tot een dieptepunt.¹ Daardoor waren ze niet echt in staat om hun invloed tegen de Nederlanders te gebruiken. Niet alleen in Peking hadden de Portugezen en hun bondgenoten het moeilijk, ook Macao zelf ging door een zware periode heen. Als gevolg van de kustevacuatie stond ook de positie van die stad ter discussie, waardoor het meerdere keren voorkwam dat de ze va de buitenwereld werd afgesloten, en alleen door het omkopen van de lokale machthebbers wist te overleven. Om een einde te maken aan die penibele situatie hadden ze Goa verzocht een ambassadeur te sturen die naar Peking zou kunnen gaan om hun zaak daar te bepleiten. Als antwoord werd Manoel de Saldanha naar Macao gestuurd waar hij in 1667 aankwam, het zou echter drie jaar duren voordat er toestemming kwam om door te reizen naar Peking. De jezuïeten zaten tot het einde van 1668 onder huisarrest in Peking.²

Toen de keizer eenmaal zelf de touwtjes in handen nam, duurde het niet lang meer voordat de jezuïeten weer welkom waren aan het hof, waar zij in de daaropvolgende jaren hun invloed wisten te gebruiken om te helpen voorkomen dat Macao een slachtoffer zou worden van de kustevacuatie.³ Hun permanente aanwezigheid in Peking en de contacten die ze daar hadden gaf hen veel meer mogelijkheden dan een gezant die binnen het stramien van een tribuutmissie een kort bezoek bracht. Zelfs meer dan een eeuw later zouden de ze nog steeds proberen het hof te beïnvloeden, om concurrenten van de Portugezen buiten de deur te houden, toen Macartney in 1793 in Peking was werd hij, door andere jezuïeten nota bene, gewaarschuwd dat hun Portugese collega's alles in het werk zouden stellen om hem tegen te houden.⁴

In de jaren tussen de twee expedities waren de Chinezen van tactiek veranderd in hun strijd tegen Koxinga en zijn opvolgers. Eerder hadden ze geprobeerd hem met geweld te verslaan, en hierbij konden de Nederlandse schepen en kanonnen behulpzaam zijn, wat in die periode goed was voor hun kansen om handel te mogen drijven. De Portugezen hadden een eeuw eerder hun rechten in China verworven door het rijk op zee bij te staan. Teleurgesteld in de resultaten van direct geweld was het rijk overgestapt op een andere tactiek, waarbij hij zo veel mogelijk werd

1 G. H.C. Wong, China's Opposition to Western Science during Late Ming and Early Ch'ing, *Isis*, Vol. 54, No. 1 (1963), aldaar 33

2 Wills, *Pepper*, 138

3 Wills, *Embassies*, 89

4 A. Peyrefitte, *China en het Westen: kroniek van een historische ontmoeting*, (1991), 188

geïsoleerd, door de kuststrook van Fujian te ontruimen en alle overzeese handel te verbieden. Op die manier zou het handelsnetwerk waar Koxinga's opvolgers hun rijkje financieel mee in stand hielden wegvallen bij gebrek aan Chinese producten om in het buitenland te verkopen. Hoewel deze tactiek de prijzen van de goederen die de Nederlanders meebrachten opdreef werd het drijven van handel langs de zuidoostkust er niet makkelijker op.

Diplomaat of handelaar

Eeuwenlang was er maar één legale manier voor buitenstaanders om handel te drijven met China, het sturen van een gezantschap met tribuut voor de keizer. De VOC wilde, net als de Portugezen, buiten dit systeem om handel drijven, niet in Peking maar in de havens aan de zuidkust. Het moet voor de Chinezen dan ook vreemd zijn overgekomen dat Van Hoorn en zijn metgezellen, tot kort voor het einde van hun verblijf in Peking, pertinent weigerden om de goederen die zij hadden meegenomen te verkopen. Als ze zo graag handel wilden drijven als ze zeiden, waarom deden ze het dan niet? De scheiding tussen handel en diplomatie werd zelfs zo streng doorgevoerd dat Van Hoorn de ruimte verliet zodra er over handel gesproken werd. Geschenken konden de hoge heren aan het hof wel krijgen maar juist dat lag bij de Chinezen weer gevoelig. Onder Keizer en De Goyer wordt er geen melding gemaakt van Chinese pogingen om goederen van de gezanten te kopen. Volgens de hierboven genoemde brief van Adam Schall lieten ze het hele onderwerp handel zelfs vallen omdat zij niet meer geloofden dat doorvragen iets op zou leveren. Hun opvolgers daarentegen kregen uiteindelijk toestemming om vanuit hun loge in Peking de goederen die ze mee hadden genomen te verkopen. Hoewel ze redelijk tevreden waren over het verloop van de handel zelf was dat maar een schrale troost, het was immers de bedoeling geweest om met die goederen de medewerking van de keizer en zijn mandarijnen te verkrijgen zodat ze in de toekomst, zonder steeds om toestemming te moeten vragen, in het zuiden handel zouden kunnen drijven.

De ontvangst

Al voordat Keizer en De Goyer naar China gingen was er overwogen om, in plaats van naar Kanton, naar Nanking te gaan. Op die manier hoopte men niet al vanaf het begin onder de neuzen van de Portugezen te zitten. Maar omdat de VOC in Nanking slechte ervaringen had opgedaan en Kanton toch als toegang tot het rijk werd gezien gingen de gezanten uiteindelijk toch via Kanton. Tien jaar later er was inmiddels een aantal keren met redelijk succes handel gedreven in Fuzhou, werd er toch een alternatieve route geprobeerd. Aanvankelijk leek dit goed uit te pakken, de ontvangst in Fuzhou was vriendelijk, vriendelijker dan die in Kanton was geweest, waar de gezanten drie weken aan boord van hun schepen hadden moeten wachten voor ze aan land mochten. Ook in Fuzhou moesten ze, aan land, vele maanden wachten voordat ze de reis naar het noorden konden aanvaarden, maar dat lag niet volledig aan traagheid van Chinese kant. Nadat er toestemming was gekomen om te vertrekken weigerden de Nederlanders te vertrekken totdat de onderkoning hen toestemming had gegeven de schepen die hen gebracht hadden naar huis te laten gaan. Dit plaatste de onderkoning in een enigszins onmogelijke situatie. Aan de ene kant hadden de buitenlanders toestemming om naar het hof te gaan, dus dat moest ook zo snel mogelijk gebeuren, aan de andere kant zou het voor hemzelf ook problemen opleveren als hij de schepen zonder hun passagiers liet vertrekken, toch besloot hij uiteindelijk tot dit laatste. Tijdens hun verblijf hadden ze een winstgevende handel te weten drijven. De schepen die later gezonden werden om het gezantschap weer op te halen hadden ook handelswaar bij zich maar konden die in de ruimen laten liggen. Zij vielen niet meer onder de vlag van een tribuutgezelschap en hadden dus ook geen recht om handel te drijven. Op het hoofdoel van de missie lijkt de keuze voor een alternatieve route weinig invloed te hebben gehad. Men was in Peking niet blij dat de Nederlanders hadden besloten hun instructies te negeren en het werd ook genoemd in de brieven

die Van Hoorn mee had gekregen naar Peking, hierin werd medegedeeld dat deze overtreding voor één keer door de vingers zou worden gezien, zolang het niet weer gebeurde.

*„Deze ambassade is nu over Hockzieuw geschiet, en het sal daarmede nu voor dese reys wel wesen, maer in 't aanstaande magh deselve niet meer over Hocksieu komen, maar alsser wederom door haarluyden begroeting wert gedaan, 't selve sal over den wegh moeten gedaan worden, die daartoe in 't 13 jaar des keysers Zungté is beraemt over Canton, en op andere plaatsen aankomende sullen nergens aangenomen werden.”*⁵

Onderweg tussen het zuiden en Peking had Van Hoorn de indruk dat hij met minder respect werd behandeld dan zijn voorgangers, dat hij buiten de steden werd gehouden terwijl Keizer en De Goyer warm onthaald waren, niettemin werd ook hij onderweg door lokale bestuurders ontvangen en werden er, op de terugweg tenminste, geschenken uitgewisseld. Ze zagen zelfs kans om te polsen naar de mogelijkheden langs de kust. Van Hoorn's klacht klinkt dan ook overdreven.

Diplomatie

De brieven die Maatsuyker in Batavia aan de keizer schreef illustreren mooi hoe de toon van de Nederlanders veranderde. De aanhef van de eerste brief is relatief kort en bondig, haast van de ene gelijke tot de andere.

*„Aan den grooten koninck van Tartaria wenscht Joan Maetsuycker, Gouverneur-Generaal van India, gezondheid, voorspoet en een langh leven op der aarden.”*⁶

Elf jaar later is de aanhef aanzienlijk bloemrijker.

*„Den grootmagtigsten, doorlugtigsten en hoogheboren koninck van China wert bij desen met alle eerbiedigheyt door Joan Maetsuyker, Gouverneur-Generaal over den Nederlantschen Staat in India, toegewenst gesontheyt, geluck en voorspoet, mitsgaders een langh leven op der aarden.”*⁷

Zoals eerder is opgemerkt wordt in 1655 getracht om het „*eerbiedig*” verzoek tot vrijhandel kracht bij te zetten door aan te voeren dat het Gods wil zou zijn en een natuurlijk recht der mensen. Als laatste werd dan nog genoemd dat het ook in het voordeel van China zelf zou zijn. In 1666 werd nauwelijks meer geprobeerd de keizer met argumenten te overtuigen, niet verbazend aangezien dat de vorige keer niets had opgeleverd. De keizer werd slechts „*gantsch nederigh*” verzocht de Nederlanders als vrienden te erkennen en hen toe te staan in China vrije handel te drijven. Deze brief leest niet, zoals de eerste, als het openen van onderhandelingen tussen twee gelijken maar als het verzoek van een mindere aan een meerdere. Niet alleen het verzoek zelf werd anders verwoord, ook aan het ophemelen van de keizer, en zijn vader, werd in de tweede brief meer aandacht besteed. Ook de ambassadeur werd in de tweede brief niet vergeten, waar Keizer en De Goyer alleen maar werden voorgesteld als ambassadeurs werd bij Van Hoorn zijn status in Batavia benadrukt, wellicht omdat zijn voorgangers hierover waren ondervraagd.

Tijdens het verblijf in China van Van Hoorn kunnen we ook zien dat er lessen getrokken waren uit de ervaringen van zijn voorgangers. Tijdens de eerste missie waren er de nodige op en aanmerkingen geweest op de povere manier waarop de brieven voor de keizer werden gepresenteerd. Van Hoorn overhandigde ze met wat meer ceremonieel, of dit inderdaad genoeg was naar Chinese maatstaven is niet duidelijk maar er werden in zijn geval geen aanmerkingen gemaakt.

In de inleiding is al opgemerkt dat de VOC in Azië verschillende landen op verschillende manieren benaderde. Zwakke staten die niet mee wilden werken konden rekenen op een vroege

5 Van Dam, *Beschryvinge*, 772.

6 *ibidem*, 767.

7 *Ibidem*, 768.

versie van *gunboat diplomacy*, maar dit was natuurlijk niet altijd mogelijk, sommige landen waren simpelweg te groot of te sterk om op die manier te kunnen benaderen. In Japan, bijvoorbeeld, deden de dienaren van de VOC hun uiterste best om te voldoen aan de wensen van de lokale regeringen, moest men zich op de grond werpen voor de Shōgun? dan gebeurde dat. Als er net gebouwde pakhuizen afgebroken moesten worden omdat er een kruis op stond, dan gebeurde dat ook,⁸ een situatie die in de Indonesische archipel onvoorstelbaar zou zijn geweest. Als we naar het Nederlandse gedrag in China kijken, dan zien we aanvankelijk pogingen om *manu militari* de Chinezen te dwingen hun havens te openen. Deze tactiek mislukte grotendeels, al hield de VOC er wel hun positie op Taiwan aan over, waar Chinese handelaren van het vasteland ook mochten komen. Na de opkomst van een nieuwe dynastie op het vasteland en het verlies van Taiwan kreeg de diplomatie een kans. Op het eerste gezicht onderwierpen de twee gezantschappen die naar Peking werden gestuurd zich keurig aan het Chinese gezag, bijvoorbeeld door het zonder tegenwerping meedoen aan de ceremoniën die bij een tribuutmissie hoorden, zonder te proberen aan hun uiterlijke status te morrelen. Aan de andere kant had het tweede gezantschap al direct aan het begin de regels overtreden door te laat te komen en via de verkeerde route. Hier werden wel de nodige vragen over gesteld, maar deze overtredingen waren kennelijk niet zwaar genoeg om een einde te maken aan de tribuutmissies. Van Hoorn gedroeg zich aan het hof meer als een nederige brenger van tribuut dan zijn voorganger, maar ook hij overtrad de regels wel degelijk. Eigenlijk ging de fundamentele instelling van de VOC in China tegen het idee van een tribuutmissie in. In plaats van tevreden te zijn met de geschenken en handelsmogelijkheden die ze in Peking kregen, bleven ze proberen om permanente toestemming tot handeldrijven te krijgen, waarbij ze meerdere pogingen deden medewerking en invloed te kopen.

Dat het niet conformeren aan de ceremoniën een einde kon maken aan een gezantschap hebben we gezien met de gezant uit Moskou, die na een lang verblijf in Peking onverrichter zake aan de lange reis naar huis kon beginnen omdat hij weigerde te kowtoven. Maar, zo zwart en wit was het niet. Ook Saldanha was niet erg buigzaam op dit gebied. Op de schepen die hem naar Peking brachten werd, zoals gewoonlijk, een banier gevoerd om aan te geven wie er vervoerd werd, minder gebruikelijk was dat hij de Chinezen zover gekregen had hierop niet het begeleiden van tribuut, maar het feliciteren van de keizer, met het begin van zijn bewind, als zijn taak op te geven. Toen het tijd werd voor zijn audiëntie bij de keizer weigerde hij aanvankelijk zelfs, tamelijk heftig, om zijn wapens af te leggen, hoewel zelfs de mantsjoeprijnsen niet aan die regel ontkwamen.⁹ De geschenken die de Portugezen deze keer hadden meegebracht waren enigszins pover, door de wanhopige situatie waar Macao zich in bevond. Niettemin, werd Saldanha met veel eerbewijzen onthaald en wisten de jezuïeten in het zog van zijn gezantschap het overleven van Macao te waarborgen. De volgende Portugese gezant zou zelfs helemaal buiten het tribuutstelsel om naar Peking reizen; de Portugezen hadden te horen gekregen dat de keizer graag een leeuw zou willen zien en lieten er daarom één overkomen uit hun post in Mozambique, het beest werd vervolgens door Bento Pereira de Faria in 1678 naar Peking gebracht, waar hij hartelijk onthaald werd. Een jaar later, na verder lobbywerk door de jezuïeten en een bezoek aan Macao door keizerlijke inspecteurs mocht de stad weer openlijk handel drijven met Kanton.

Één van de grote frustraties waar de gezanten in Peking mee te maken kregen was het feit dat zij niet de gelegenheid kregen om met de keizer of zijn ministers te spreken over het permanent toestaan van handel. Hierin waren zij niet de enigen, zelfs de Portugezen die konden profiteren van hun contacten onder de invloedrijke jezuïeten viel het niet makkelijk om voorbij het ceremonieel te komen. Manoel de Saldanha, die naar Peking was gekomen om voor Macao te pleiten, was van plan geweest om niet alleen te zorgen dat de stad zou overleven maar ook om een brief in te dienen waarin werd verzocht om weer handel te mogen drijven. De jezuïeten

8 Blussé, *geveinsde vrienden*, 17

9 Wills, *Embassies*, 96

adviseerden hem echter om dit verzoek achterwege te laten omdat het alleen maar voor meer problemen zou zorgen en het hun moeilijker zou maken het hof te overtuigen dat Macao niet vernietigd zou moeten worden.¹⁰ Uiteindelijk, nadat Saldanha alweer vertrokken was, slaagden de jezuïeten er inderdaad in om de vernietiging van Macao af te wenden, zij hadden meer gelegenheid om op de keizer en zijn ministers in te praten omdat zij permanent aanwezig waren bovendien vielen ze niet binnen het stramien van de gezantschappen. Zonder de grote veranderingen aan het hof had zelfs dat waarschijnlijk niet geholpen; het waren de regenten geweest die hen een einde had gemaakt aan hun invloed en hen zelfs onder huisarrest had gesteld. Toen de Kangxi keizer eenmaal zelf de touwtjes in handen begon te nemen, was het in ere herstellen van de jezuïeten één van de manieren om zicht te onderscheiden van de regenten¹¹. Het gebrek aan onderhandelingsmogelijkheden in Peking zou het grootste deel van de Qing dynastie voortduren; aan het einde van de 18e eeuw zou de Britse gezant Macartney naar Peking afreizen met het idee, onder andere, te onderhandelen over het open stellen van meerdere havensteden, het verbeteren van de Britse positie in Kanton toegang tot China voor Christelijke missionarissen. Hij deed niet in de context van het traditionele tribuutstelsel naar Peking maar, zoals de Chinezen het zagen, om de keizer te feliciteren met zijn 80^e verjaardag. Hoewel hij met een groter gezantschap en meer geschenken in Peking aankwam dan zijn 17^e eeuwse voorgangers slaagde ook hij er niet in om tot onderhandelingen te komen. Anders dan zijn voorgangers lukte het hem wel om de keizer te zien te krijgen zonder aan alle ceremonieën te voldoen. De kowtow wist hij te vermijden maar uiteindelijk werd hij bedankt voor zijn komst en verteld dat het Rijk van het Midden zijn speeltjes niet nodig had. Punt voor punt werden zijn verzoeken afgewezen en net zoals bij zijn Nederlandse voorgangers gebeurde dit op de toon van een vaderlijk figuur die een ietwat onwetend kind een gunst verleent.

10 Wills, *Embassies*, 125

11 *ibidem*, 96

CONCLUSIE

Aan het begin van deze tekst zijn twee vragen gesteld, ten eerste, of de VOC een tactiek van onderwerping aan het lokale gezag of van agressie volgden, ten tweede of het tweede gezantschap iets van het eerste geleerd had.

De beginjaren van de Nederlandse aanwezigheid in China werd gekenmerkt door geweld, door aanvallen op zee en op land werd geprobeerd om de Chinezen tot handel drijven te dwingen. Uiteindelijk werd duidelijk dat dit een doodlopende weg was. Nadat de Qing de macht hadden overgenomen leek de weg naar meer diplomatieke contacten open te liggen, als onderdeel hiervan werden de twee gezantschappen die boven beschreven zijn naar Peking gestuurd, op het eerste gezicht lijken deze alles gedaan te hebben om te voldoen aan de verwachtingen van het Chinese hof. De kowtow, die door westerlingen vaak als het meest vernederende onderdeel van een bezoek aan de keizer werd gezien, werd zonder tegenwerpingen gemaakt. Er was, volgens de geraadpleegde bronnen geen gesteggel over de uiterlijke status van de gezantschappen, geen poging om te ontsnappen aan het ceremonieel dat hun onderwerping aan de Chinese orde moest bevestigen, zoals bijvoorbeeld bij de gezantschappen van Saldanha en Macartney wel te zien was. Aan de andere kant, zien we dat dringende suggesties voor het sturen van gezantschappen niet direct werden opgevolgd, en ook de route die Van Hoorn volgde ging tegen de Chinese wensen in, al lijkt dit niet direct invloed op de uitkomst van de missies te hebben gehad. Een wellicht grotere breuk met de Chinese traditie was het feit dat zowel Keizer en de Goyer, als Van Hoorn zich niet beperkten tot het begeleiden van de Nederlandse geschenken naar Peking en het aanvaarden van de keizerlijke geschenken en brieven. In plaats daarvan probeerden ze als de eerste de beste marktkooplui te onderhandelen met de Zoon des Hemels en zijn mandarijnen. En hoewel De Goyer en consorten hun pogingen nog tijdens hun verblijf in Peking ontmoedigd opgaven bleef Van Hoorn tot vrijwel de laatste dag vergeefs hameren op het houden van onderhandelingen.

Beide keren lijken de gezanten naar het noorden te zijn gegaan met het idee dat er daar ook daadwerkelijk ruimte zou zijn voor verkrijgen van een *firman*, de praktijk bleek in beide gevallen heel anders te zijn. Tijdens de audiënties en officiële maaltijden kwam er van onderhandelen weinig tot niets terecht. Wat de Chinezen betreft ging het daar ook helemaal niet om, het ging hier om een gezantschap dat naar Peking was gekomen om de keizer eer te bewijzen en geschenken te brengen. De „ambassadeur” was slechts de begeleider van die geschenken. In ruil daarvoor kregen ze zelf een zekere hoeveelheid geschenken, als beloning en teken van de goedertierendheid van de keizer, en mochten ze in Peking en Kanton handel drijven met de goederen die ze hadden meegebracht. Hoewel de Nederlanders aan de oppervlakte meededen aan de Chinese visie op de gezantschappen, door bijvoorbeeld het uitvoeren van de kowtow, lieten ze niet blijken dat ze echt doorhadden dat zij en de Chinezen niet op dezelfde golflengte zaten. Hoewel onder Van Hoorn dus inderdaad een aantal zaken anders werden aangepakt, verfijning van de vorm van het gezantschap en pogingen buiten de centrale overheid om toegang tot de Chinese markt te krijgen, maakten hij nog steeds dezelfde fundamentele inschattingfout door zichzelf te zien als een daadwerkelijke ambassadeur met macht om te onderhandelen in het belang van zijn werkgever. Terwijl de Chinezen hem zagen als een begeleider van geschenken die namens zijn Prins de keizer eer kwam betuigen. Deze zelfde fout zouden andere gezanten na hen blijven maken. In de praktijk bleken de jezuiten met hun goede contacten aan het hof vaak de enige effectieve onderhandelaars.

Uiteindelijk waren er veel factoren waar de Nederlanders geen controle over hadden. De VOC had geen goed moment gekozen om te proberen vrijhandel in China te verkrijgen. Weliswaar waren de Qing minder huiverig voor buitenlanders dan hun voorgangers, maar juist rond het gebied waar de handel plaats moest vinden vochten de ze nog om hun heerschappij te bestendigen. Zeker nadat besloten was de kuststreek te ontruimen en alle handel te verbieden was het onwaarschijnlijk dat wie dan ook toestemming zou krijgen voor geregelde handel in die regio. Hoezeer de binnenlandse situatie van invloed was is te zien aan wat er met de handel gebeurde

nadat het laatste bolwerk van verzet tegen de Qing, Taiwan, was opgeruimd. In 1683 slaagde admiraal Shi Lang er in om het eiland namens hen in te nemen, vanaf dat moment werd de overzeese handel langzamerhand weer toegestaan, niet als gevolg van onderhandelingen tussen Peking en buitenlandse bedrijven of mogendheden, maar omdat dit Peking zo uitkwam. Handel drijven kwam hiermee los te staan van het oude tribuutstelsel, reizen naar Peking waren niet meer nodig om in Kanton waren te kunnen kopen en verkopen, wel moesten er nu heffingen betaald worden, die heffingen en andere beperkingen zouden tot spanningen tussen China en de Europese machten leiden die in de 19^e eeuw tot uitbarsting zouden komen. Met het opheffen van het verbod en de herbevolking van de kust kwam de overzeese handel door de Chinezen zelf ook weer op gang, daardoor kwamen er weer meer jonken met Chinese waren naar Batavia.

In 1685 werd er nog een ambassadeur naar Peking gestuurd met een verzoeken die in feite een herhaling waren van de verzoeken die Van Hoorn eerder had gedaan. Een deel daarvan was in feit al ingewilligd door de verandering in het Chinese beleid maar zaken als permanente aanwezigheid en vrijstelling van tollens bleven onbespreekbaar. Nu de zo gewilde goederen door de Chinezen zelf naar Batavia werden gebracht en er geen uitzicht was op verbetering in de situatie in China leek het beter om China maar te laten voor wat het was en te concentreren op de Archipel en de Indische Oceaan.¹ Na meerdere pogingen de markt met geweld open te breken, pogingen om buiten Peking om met de lokale machthebbers handel te drijven en drie dure expedities naar Peking zelf hadden de Heren XVII genoeg gehad, Chinese goederen zouden zij voortaan kopen van de Chinese handelaren die naar Batavia kwamen. Pas in de daaropvolgende eeuw zou de VOC weer terugkeren naar China, tegen die tijd hadden haar Europese concurrenten daar echter al een voorsprong opgebouwd die niet in te halen bleek.

1 L. Blussé, No boats to China. The Dutch East India Company and the changing pattern of the China Sea trade, 1635 – 1690, *Modern Asian Studies*, Vol. 30, No. 1. (1996), aldaar 74

LITERATUURLIJST

- Blussé L., No boats to China. The Dutch East India Company and the changing pattern of the China Sea trade, 1635 – 1690, *Modern Asian Studies*, Vol. 30, No. 1. (1996) 51 – 76
- Blussé L., *Tussen geveinsde vrunden en verklaarde vijanden*, (Amsterdam, 1999)
- Dam P. van, *Beschryvinge van de Oostindische Compagnie tweede boek, deel I* (Den Haag 1927-1954)
- Dapper O., *Gedenkwaardig bedryf der Nederlandsche Oost-Indische Maetschappye op de kuste en in het Keizerrijk van Taising of Sina: behelzende het Tweede gezandschap aen den onder-koning Singlamong en veldheer Taising Lipoui, door Jan van Kampen en Konstantyn Nobel. Vervolgt met een verhael van het voorgevallen des jaers zestien hondert drie en vierenzestig, op de kuste van Sina, en ontrent d'eilanden Tayowan, Formosa, Ay en Quemuy, onder 't gezag van Balthasar Bort; en het Derde gezandschap aen Konchy, Tartarsche Keizer van Sina en Oost-Tartarye: onder beleit van zijne Ed. Pieter van Hoorn: beneffens een beschryving van geheel Sina* (Amsterdam, 1670)
- Groeneveldt W.P., *De Nederlanders in China: eerste stuk: de eerste bemoeiingen om den handel in China en de vestiging in de Pescadores (1601-1624)* (Den Haag 1898)
- Nationaal Archief, Den Haag, Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), nummer toegang 1.04.02, inventarisnummer 1265
- Nieuhof J., *An embassy from the East-India Company of the United Provinces, to the Grand Tartar Cham, emperor of China: delivered by their excellencies Peter de Goyer and Jacob de Keyzer, at his imperial city of Peking wherein the cities, towns, villages, ports, rivers, &c. in their passages from Canton to Peking are ingeniously described by John Nieuhoff; also an epistle of Father John Adams, their antagonist, concerning the whole negotiation; with an appendix of several remarks taken out of Father Athanasius Kircher; Englished and set forth with their several sculptures by John Ogilby* (Londen 1676)
- Peyrefitte, A., *China en het Westen: kroniek van een historische ontmoeting*, (1991)
- Wills J.E., *Pepper, guns, and parleys: the Dutch East India Company and China, 1622* (Cambridge, MA 1974)
- Wills J.E., *Embassies and illusions: Dutch and Portuguese envoys to K'ang-hsi, 1666-1687*, (Cambridge, MA 1984)
- Wong G. H.C., 'China's Opposition to Western Science during Late Ming and Early Ch'ing', *Isis*, Vol. 54, No. 1 (1963) 29-49